

DEBRECENI PROTESTÁNS LAP

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETI KÖZLÖNY.

<p>A lap szellemi részét illető minden közlemény a szerkesztőség címe alatt küldendő.</p>	<p>Megjelen hetenként egyszer szombaton, másfél iven. Előfizetési ár: egész évre 6 frt (12 korona), félévre 3 frt (6 korona). Hirdetések díja: <i>Benn a lapban</i> egész oldal 8 frt, féloldal 4 frt, negyedoldal 2 frt; <i>a borítékon</i> egész oldal 4 frt, féloldal 2 frt, negyedoldal 1 frt. Többszörös hirdetésnél árengedmény adatik. Bélyegdíj minden hirdetésnél külön 30 kr. Egyes szám ára 15 krajcár.</p>	<p>Az előfizetést és hirdetési pénzek s a lap megrendelésére és szétküldésére vonatkozó összes megkeresések Karai Sándor tanárhoz (Rákóczy-utca 46. sz.) intézendők.</p>
---	---	---

N é z e t e k

az ev. ref. egyház helyzetéről és teendőinkről.

I.

Egyházi életünk hanyatlásáról csaknem minden nap hallunk és olvasunk. Időnkint a kétségbeesés vészkiáltását halljuk, máskor a lemondás sötét, reménytelen hangján írott, vigasztalás nélkül való közleményeket olvasunk. Ugy látszik, mintha ev. ref. egyházunkban az egyházi élet hanyatlásának, az erkölcsiség romlottságának, a vallásatlanság féktelen terjedésének érzete köztudattá vált volna s mondhatjuk, hogy így terjesztve, a mint magunk terjesztjük, alkalmas a mód, hogy ez az érzet köztudattá váljon. Csak közelebbről is, épen e becses lapokban is olvastam, hogy „hitközöny, egyháziatlanság, *ellenszenv* a protestantismus tisztább, emberies eszmével szemben *az intelligens osztályban*, hithagyás, Isten tagadás, az egyház és intézményeinek gyűlölete a népnél, *hirdetik az egyház felbomlását*“.

Adataink azonban, a melyekből e következtetés levonható volna, nem kielégítőek, sőt részben ez az ítélet nem is adatokon, hanem subjectiv érzelmeken alapul. Pedig — kérdem — ha vajon az ilyen subjectiv érzésen alapuló s csak egyes tünetek által támogatott ítélet az egyházi élet sülyedtségéről, terjesztve saját egyházunkról saját magunk által, ev. ref. egyházunknak nem árt-e többet mint használ? Mert úgy vélem, hogy az ilyen ítélet felbátorítja ellenfeleinket, kik arra gondolhatnak: im eljött az ideje, hogy ennek a felbomló egyháznak örökségén osztozkodjunk, demoralizálja saját seregünket, az ellenállás fokát csökkenti. Ki tartozzék szívesen, sőt büszkeséggel ahhoz az egyházhoz, a melynek „intelligentiája“ és „népe“ egyformán alacsony lelkületű, erköless-telen és romlott?

Azonban kérdéseimre azzal válaszolhatnak nekem, hogy nem az a kérdés: hasznos-e ez

az ítélet, hanem hogy igaz-e? S ezzel a válasszal én is egyetértek.

Nem kételkedem, hogy azok a kik egyházi állapotainkat a legsötétebb színnel festik is, meggyőződésük szerint igaznak vélik azt az ítéletet, a melyet egyházi állapotainkról kimondottak, sőt abban is bizonyos vagyok, hogy őket közleményekben az egyházunk iránt érzett szerető aggodalom vezette. De arról nem vagyok meggyőződve és az illető közlemények nem is igyekeztek meggyőzni arról, hogy ítéletük alapos is, a környezetből nyert benyomás, bármily éles legyen a megfigyelő képessége, még nem alkalmas arra, hogy abból általános megállapításokat vonjunk le. Azt hiszem, hogy úgy vagyunk, a mi egyházi állapotainkról alkotott érzetünkkel, mint az a beteg, a ki nem tudja mi je fáj, a közérzete roszt, lehet csak hangulat, csak kedélybaj, egy jó tavaszi nap meggyógyítja, lehet hogy szervi baj s alapos curára van szüksége, bizonyos csak annyi, hogy egészségi állapota nem normalis. Ilyenkor még az életerők általános hanyatlásáról, katastrófáról lehet jövendőlni, de alapos ítéletet alkotni nem.

Valamely tényállás megállapításához a tünetek, a jelenségek az adatok tömegének megfigyelése szükséges, s minél több a tényállás megalkotására befolyó tényezők száma, annál számosabbnak kell lenni a megfigyelés tárgyainak is. Ha ily megfigyelés után alkotunk fogalmat s állapítjuk meg a tényállást, még mindig tévedhetünk — mert ez emberi sorsunk — de ha a megfigyelés mellett komoly igyekezettel, célatosság nélkül, csakis magáért az igazságért keressük az igazat, legalább megtettünk minden lehetőt, hogy a mennyire emberileg lehetséges, objectiv tényállást állapítsunk meg.

A tények ismerete után következik az oknyomozás s a mennyiben a helyzetet segíteni

szükséges, a segítség eszközeinek és módjainak megválasztása.

A ki tehát egyházaink s egyházi életünk jelen állapotát fixirozná, a bajok okaira reámutatna s a javítás megfelelő eszközeit javasolná, az fölötté nagy és becses munkát végezne. Így fogva fel a feladatot hallgatnom kellene és ha mégis az országos statisztikai adatokból s egyházi életünk terén észleleteimről néhány adatot s helyzetünk javítására célzó némely gondolatot elmondok, tisztem ezt azért, mert habár jól tudom, hogy az a mit adhatok csak töredékes lesz, de azt vélem, ha mindannyian, kik szeretettel vonzódnak s hűséggel ragaszkodunk egyházunkhoz, szolgáltatunk annyi adatot, a mennyit tudunk, előbbre visszük a való tényállás megismerésének lehetőségét és ha mindannyian keressük az okot s a javítás eszközeit s alkalmat adunk a kritikára, hamarabb találjuk a sikeres segílyt.

Először is az ev. ref. egyház tagjainak számát s a ország összes lakossága közt elfoglalt arányszámát mutatom ki, s a természetes szaporodásban, az egyház tagjai számának növekvésében, vagy hanyatlásában, a kitérések és áttérések, a jegyesek közt létrejött egyességek s a felekezeten kívüliek számában keresni kívánom azokat az adatokat, a melyek symptomái lehetnek a hanyatlásnak vagy erősbödésnek s a hanyatlás vagy erősbödés fokának.

Ezzel kapcsolatban kitérek azokra a jelenségekre, a melyek a vallásfelekezetek és nemzetiségek érintkezésénél tapasztalat szerint egyhá-

zunk vérveszteségét jelölik. Röviden foglalkozni kívánok ev. ref. egyházaink által fentartott főközép- és népiskolaink gyarapodását vagy hanyatlását mutató statisztikai számokkal s általában a ref. vallású tanulók számának és arányszámának vizsgálatával s nevelésügyünkre vonatkozó észlelésekkel, különösen — a mennyiben az fejtegetéseim céljára szükséges — foglalkozni kívánok azokkal az adatokkal, a melyek hittani- és tanítóképzőintézeteinkben jelentkeznek. Meg akarok emlékezni lelkészeink helyzetéről, erkölcsi súlyáról, jövőjéről, az lelkészi fizetésekről, irányukban fennálló és joggal várható kötelelességeinkről. Oly adatokat és észleleteket is vontam megfigyeléseim körébe, melyek erkölcsi állapotaiuk elbírálására véleményem szerint alapul szolgálhatnak vagy legalább figyelmet érdemelnek. Végül kitérek egyházunk anyagi helyzetére, külső erősítésének tényezőire, az egyház tagjai áldozatkészségének jelenségeire és fokára, egyházi adózásunkra s a tiszántúli egyházkerületi értekezlet ez irányú munkálatára. És az ekként összeállított adatok segílyével inductive — a menyire tölem telik — igyekszem megállapítani egyházi életünknek s tevékenységünknek azokat a hibáit s hiányait, a melyek hanyatlást jelölnek, reá akarok mutatni azokra az okokra, a melyek felfogásom szerint a helyzet előidézésénél kiváló tényezőkül tekinthetők s egy pár szerény javaslatot is kívánok elmondani, melyeknek nem tulajdonítok ugyan semmi eredetiséget, — mások is látták és tudták azokat, ha van valami belértékük — sőt valamennyi

TÁRCA.

Egyháztörténelmi adatok.

I.

Exemplum sine Exemplo.

Qualiter Anno 1755 Die 12-da Julii templum *Fancsikense* per reformatos minime calculo Centum quinquaginta et quod excurrit Annorum spacio pacifice possessum, medio nonnullorum Possessorum Fancsikensium Romano Catholicorum manu militari absque omni prorsus indultu Sacrae Regiae Mattis violenter occupatum est, cujusque occupationis occasione quam tristis, quamque inauditus casus contigit in Inelyto Comitatu Ugocsiensi.*

Die 12-a Julii 1755 reggel hat és hét órák között gyülekeztek az katonák tizenketten egy káplárral szolgabíró Ttes Nuzts Vzlő Vassmegyeri Megyery János uram fancsikai udvarára, és számukra pálinkát és bort hozdátván, Budai János uram pohárral és üvegekkel mérte rájuk, annyira, hogy megittasodtak és keményen fegyvereiket töltötték. Káplár uram puskavesszővel mérte a töltéseket fegyverükben, s kinek jól nem lett volna töltve szidta is. Láta Bodó János uram és Fekete János.

* Az egyházkerületek által M. Teréziához sűrűn benyújtott panaszok sorozatában mindig ott van a fancsikai casus.

Annakutánna kilenc vagy tíz óra tájban mentek a templomra; holott is elsőben az cinterem-ajtó előtt megállván Gulácsy Zsigmond, Dienes Zsigmond és Gulácsy László uramék, odaérkezének feljebb említett fegyveres katonákkal Tts Nzts Vzlő Vassmegyeri Megyery János, Budai János, Bodó János és Sándor, Ilosvai Imre, Lenger Ferenc uraimék (Bodó Sándor és Lenger Ferenc uraimék nem idevaló Possessorok), eő kegyelmek között levén Tisztelendő fancsikai plebánus uram is az kántorral együtt, s ugyan említett urak házasársai is az asszonyok eő kegyelmek, és Megyeri Andrásné asszonyom, Tts Nzts Pap Klára asszony, nemkülönbén férfi eselédei az uraknak, kikenél vasvilla levén, plus-minus circiter harmincan vagy többen odagyülekezett néppel.

Említett Gulácsy Zsigmond, Dienes Zsigmond és Gulácsy László uraimék protestáltak mindjárt Felső Asszonyunkra és kérdették: „mit akarnak? és mi mellett akarják elfoglalni a templomot? a militiát is mivégre vették maguk mellé?“ Azután recipiálták magukat ismét említett Gulácsy uraimék és Dienes Zsigmond uram az templom ajtaja előtt levő Porticusba (de mig ezen porticusba mehettek, Gulácsy Zsigmond uramat egy katoná az karabély nagyobbik végével kétszer is leütötte, hogy fetrengett a földön. Láta Kálnai Mihályné asszonyom); Pap Mihály és Pap István nevű emberek is eő kegyelmekkel, oda érkezvén Tts Maróthy Sándor uram Tisztartója is; feljebb irottak is nyomokban eő kegyelmeknek

képezte is már vagy egyházi törvényhozás, vagy legalább megbeszélés és közlés tárgyát, de a melyek a figyelem ébren tartásául s a főrekvések koncentrálására talán mégis szolgálatot tehetnek. Mindezt oly szűk keretekben, a mennyire azt szűk körű megfigyelésem s egy lapnak beosztása nekem megengedi.

Óhajtanám meggyőzni azokat, a kik közönyösek s nyugodtan hajtják le fejüket az álomra, hogy vallásfelekezetünk számbeli súlyának, értelmi és erkölcsi erejének, befolyásának csökkenésével egyházunknak, a nemzetnek s abban a szabadságnak ereje is csökken s hogy egyházunkra, épen úgy mint nemzetünkre nehéz és nagy munka vár, melyeket ha elhanyagolnánk — ha ugyan nem is a közel jövőben, de később — saját bűneink miatt bekövetkezhetnek reánk a katasztrófa. Óhajtanám meggyőzni azokat, a kik kételkednek az egyház jövőjében, hogy még nincs veszve minden, hogy még lemondásra, kétségbeesésre nincsen ok s a sötét melancholia s egymás kárhóztatása helyett többet ér egy szemernyi munka. Szeretném intező köreinket meggyőzni, hogy mint a vívott várnak vannak gyengébb s erősebben támadott pontjai, melyek erősítést s erősebb védelmet követelnek, egyházi állapotainknak s ügyeinknek is vannak ilyen gyengébb s veszélyezett pontjai s hogy ezekre a veszélyben forgó helyekre az erők összpontosítására volna szükség.

Ritoók Zsigmond.

az fegyveres miliáival együtt, az urak ugyan oldalul két felül, az katonák pedig közbül szemközben megirt Gulácsy uramékkal és Dienes Sigmund urammal s úgy a templom ajtajával.

Budai uram hol a katonák között, hol másutt; és nagy lárma, kiáltozás indulván, az katonák is ittasok levén, mindjárt az asszonynepeket karabély kisebb végével verni és keményen döfni kezdették, a mint is Biki Jánosné és Solti Ferencné asszonyomékat meg is ütötték, döfölték. Az protestatiót itt is reiterálták feljebb irt Protestánsok, de amazok semmiben nem csendesedtek, és Dienes Sigmund uram Megyeri János uramhoz fordulván, mondotta eő kegyelmének: „Édes Bátyám uram, ne hatalmaskodjék kegyelmetek. Mutassa meg Felséges Asszonyunk kegyelmes parancsolatját, mindjárt recedálunk és fejet hajtunk az templomot is resignáljuk s magunk megnyitogatjuk az ajtókat.“ De eő kegyelme egyebet nem felelt: „Az magunkét veszszük el, nem a kegyelmetekét.“ Az Asszony is, úgymint Megyeri Jánosné asszonyom mellette levén eő kegyelmének, ezt mondotta: „Az én uram földesúr s úgy veszi el a templomot.“ Gulácsy László uram is Dienes Sigmund uram protestatióját reiterálta Megyeri János uramnak. Majd káplár uramat szólították meg Gulácsy és Dienes Sigmund uramék ezen szókkal: „Káplár uram, van-e kegyelmednek Ordere és kegyelmed Commandója-e a katonáknak?“ Kire felelt a káplár: „Nincs order, de

Milyennek képzeltem én egy protestáns politikai napi lapot?

Az 1832/6-iki országgyűlésen a kath. Beöthy Ödön az ő általa benyújtott törvényjavaslatot a protestánsok sérelmeinek orvoslása, a felekezetközi egyenlőség megalkotásáról, azzal a jézusi mondással vonta vissza az obscurus főrendi táblától: „A leányzó nem halt meg, csak aluszik“.

Mi is, mikor a protestantizmus védelmezésére Magyarországon alapítandó polit. napilap eszméjéről, annak megteremtéséről, a körülmények kényszerítő hatása alatt, szegény szerencsétlen hazánk össze-visszatépett békéjére, életére tekintettel szomorúan lemondunk, az eszmét ezzel a reménységgel hagyjuk még szenderegni: „A leányzó nem halt meg, csak aluszik“. Fájó érzéssel mondunk le róla — azt hiszem — nagyon sokan, valószínűleg maga a Debreceni Prot. Lap is, mely jelentette nem rég, hogy egykor neki is kedvenc eszméje volt a prot. polit. napi lap, épen úgy, mint akkor, 1832/6-ban a szabad gondolkodásúak, mert mint ők a teljes vallás szabadság, egyenlőség eszméjét 300 év alatt teljesen megérettnek látták, mi is úgy, talán másfél tized alatt, a napi lap gondolatát. Csalódtak ők is, mi is. Az ő idejük óta ime a 7-ik évtized telik és keresztül az 1843/4-ik, majd 1848-ik, ismét az 1868., — végre az 1894-ik évi országgyűlések vallásügyi tárgyalásain, alkotásain, az eszme a maga égi tisztaságában, az egyenlőség, az igazság a maga teljességében ma sem valósult meg. Pedig koronként akkor 1832/6-ban, 1848-ban, főleg 1859-ben, 1860-ban a tulsó oldalról is harcoltak mellettünk. De egyszer valamikor mégis eljön annak az egyenlőségnek az ideje! . . . Csak el ne késsünk a békés megoldással! Csak addig ne halogassunk, míg egyéb társadalmi súlyos kérdésekkel együtt ezt is vérrel oldják meg. Nem mi protestánsok, kiket az igazságtalanság, méltánytalanság sújt, nem mi oldjuk meg, hanem megoldják nekünk azok a pápisták, kiket papjaik minden

az tiszteltől parancsolatom vagyon, én vagyok a Commandó.“ Mire Dienes uram monda: „Ha kegyelmed Commandója a katonáknak, úgy Commandirozza, hogy nekünk bántásunk ne legyen, mert mi nemes emberek vagyunk, minket meg ne üssenek és nagyobb veszedelem és halál ne essék.“ Gulácsy László uram is ezt kiáltotta: „Káplár uram, halál lesz. Látom már két nemes asszonyt a katoná megvert.“ De mindezen beszédekre káplár uram a katonákat nem csendesítette semmiben.

Ennekutánna Plebánus uramhoz fordulván Dienes Sigmund uram, eő kegyelmének is ezt mondotta: „Tisztelendő Plebánus Atyám uram! kérem Atyaságodat, méltóztassék magát interponálni, csendesítse a katonákat, mert itt veszedelem lesz. Communicálja velünk eő Felsége kegyelmes parancsolatját s mindjárt recedálunk.“ Erre Plebánus uram ezt felelte: „Édes uram, én nem veszem el a templomot, nem vagyok semminek oka.“ És nem volt senki, a ki csendesítette volna a katonákat.

Azonközben a katonák karabély csüjével keményen kezdtek verni és döfni Gulácsy Sigmund és László uramékat hol ágyékban, hol oldalban, hogy a templom ajtajához is hanyatlott Gulácsy László uram; meg is kapván neki dolmánya szárnyát a katonák, csak szinte ki nem rántották a porticusból. Megindulván ezen, hogy karabélyokkal mind magát, mind az Attyát a katonák döfölték, Gulácsy László uram úgy rántá ki kardját

nemű sötétség mellett az ellenünk való gyűlölet sötétségében is nevelnek. De az a gyűlölet nem minket fog megemészteni, hanem azokat, kik szitják; ott lobban fel a tűz, a hol élesztik. Annak a rendszernek, mit ultramontán államok követnek, elébb utóbb forradalom lesz a vége. Kath. államok népei szüntelen forranganak. Évtizedek, de főleg az egyházpolit. törvények megalkotása óta nálunk is örületes játékok játszanak a gyűlölet tüzével az ultramontánok, gerjesztve azt szöszékből, társadalmi érintkezésekben, irodalmi úton. Nem ehhez a tüzhöz, azt tovább szítani, nem nagyobb lángot gerjeszteni, ült volna oda a prot. polit. napi lap; nem, hanem oltani. A hogy én képzeltem a prot. polit. napi lapot, annak nem lett volna szabad „roppant társadalmi és felekezeti, sőt állami katasztrófákat provokálni”,* a mitől fél lapunk szerkesztője is, a lap 7-ik számában közreadott vezércikket kísérő megjegyzésében. Ilyen prot. polit. lapot én sem akartam volna soha sem. Az a hivatás, mit az a lap betöltött volna *egyházunk, az állami és társadalmi rend, köz béke, a tiszta, józan ker. valódi műveltség, felvilágosultság* érdekében, az én képzeletem szerint ez lett volna:

A *prot. egyházak* államjogi létét fegyver vitta ki, vér erősítette meg, békekötések, országos törvények biztosították hazánkban. Mindezek a magyar prot. egyházaknak önkormányzatot, törvényhozást: autonómiát biztosítanak, melyeknek lényege röviden ebben fejezhető ki: „Rólunk csak mi magunk; rólunk nélkülünk soha senki”. Legkevésbé hitelveinkben, de egyházunk külső rendtartásában sem. Ez *református* — illetve általános protestáns — *axioma*. De ki ismeri ezt!? Ismerik-e a hivatottak: magok a protestánsok is általában; tudja-e a törvényhozó testület, az államhatalom a maga idején, hogy mi magyar prot. egyházak azt a jogalapot, a melyen állunk az államban, a melyet szereztünk a *bécsi és linczi békekötésekben* egyházunk teljes szabadságára,

* Itt sajtóhiba volt. Mi nem „produkálni”-t irtunk, hanem „provokálni”-t. Szerk.

hüvelyéből maga oltalmára és egyszer a katonához vágott, midőn a karabély csúját találta, de a katonát nem sértette. Erre a katonák rebellisnek kezdték kiáltani Gulácsy László uramat, és Dienes Sigmond uram is nagy riasztó szóval mondotta neki: „Tegye el kegyelmed az fegyvert”, a ki is mindjárt kezeinek nagy reszketésével a hüvelyébe bocsátotta kardját és meg is esendesedett; s azonközben Megyeri János uramnak kiáltotta Gulácsy László uram: „Uram, Bátyám uram! halljon szót kegyelmed, mutasson parancsolatot kegyelmed, mindjárt magam megnyitom az ajtót”, — és a Krisztus kinszenvedésre is kényszerítette Megyeri János uramat Kálnai Mihályné asszonyom fülehallatára. Meg azt is mondotta Gulácsy László uram Megyeri János uramnak: „Bátyám uram, gyilkosság lesz”, és kétszer-háromszor is reitálta azon szavát. Gulácsy Sigmondné asszonyom is Megyeri János uram mellé állván esdekelt és kérte szolgabíró uramat és szolgabíróné asszonyomat, ezt mondván: „Édes uram és édes asszonyom, esendésítse kegyelmetek az katonákat, kegyelmeteké lesz a templom, tágitson kegyelmetek azon a legényen — úgymint Gulácsy Lászlón, hadd jöjjön ki a fiam onnét, hogy halála ne legyen”; és a Jesus kinszenvedésére is kényszerítette Solti Ferencné asszonyom fülehallatára. Akkor megfordulván Megyeri Jánosné asszonyom, Bodóné asszonyom és Budai Jánosné asszonyom: „Csak legyen most vége, meg kell lenni!” ezt mondták.

függetlenségére nézve, soha fel nem adtuk; de ragaszkodtunk ahhoz, ha némán is, még is szívós kitartással, várva jobb időt, melyben azokat a magok teljességében érvényesíthetjük, olyankor is, mint az 1-ső Leopold-féle szomorú idők, a melyekben az 1667. évi országgyűlés azt mondja azokról hogy a király azokat „*most még kegyelemből eltűri*”, a mikor tehát az országnak újra katholikussá lett többsége minket a törvény alapjáról a királyi ingadozó kegy alapjára vetett le, de mi mégis törvényen állóknak tartottuk magunkat. És elfogadtuk mint jobb jövő hirdetőjét, bár azzal meglegedve nem voltunk és teljességgel nem tartottunk a bécsi és linczi békekötések teljes beváltásának: az 1790/1. orsz. gyűlés 26-ik törvény cikkét. Meg van írva az 1843/4-ik évi 3-ik t.-c. bevetésében, hogy az a bécsi és linczi békekötések alapján az 1790/1. 26. t.-cikket bővíti. Az 1848: 20. t.-c. 2-ik §-a e hazában törvényesen bevett minden vallásfelekezetek között tökéletes egyenlőséget és viszonyosságot mond ki. De tudja-e azt e hazában mindenki, hogy mi e tökéletes egyenlőséggel és viszonyossággal még mindig nem vagyunk meglegedve, mert még az sem adja meg nekünk a bécsi és linczi békék nyújtotta méltányos helyzetet! És mert az a tökéletes egyenlőség és viszonyosság még mindig csak a papiron, de valóságban nincs meg! Vajon ki vivjük-e azt mi ilyen úton valaha!? Kétlem; hiszem ha tájékoztatnánk e haza közönségét, a törvényhozó testületet, ha előtte tartanánk ezeknek szüntelenül a mi méltatlanságainkat! De egyházi lapjainkból ki vesz azokról tudomást?! Mi papok jóformán, kik azokat úgy is ösmerjük, mert egyházi lapjainkat csaknem kizárólag mi olvassuk. A félszázadot még nem élt szociálistikus törekvések bizonynyal hamarabb kivívják jogaikat, mint a protestántizmus a maga ide s tova 4 százados nehéz küzdelmeinek méltánylását. Mert azok irodalmi úton, sok salaktól meg sem tisztult eszméikkel inkább ránehezdednek a közvéleményre, mint a protestántizmus évszázados törvényes jogaival.

Az 1790/1. 26. t.-c. 4-ik pontja rést ütve a prot.

Budai János uram is azon közben németül szólván, annakelőtte is németül beszélvén a katonákkal, azalatt esett a puska roppanás, az jobb csesi aránt találván Gulácsy László uramat a golyóbis s ugyanazon jobb hátgerincén kimenvén, az sebhelyhez kapott és ezen szókat kiáltotta nagy erővel és rekedezve: „Uram! nagy a te hatalmad, megvan a te akaratod, légy irgalmas én nékem”; mindjárt hanyatt esett templom ajtaja felé. Pap István nevű ember pedig fővel kifelé a katonákra, mivelhogy azon is keresztül ment a golyóbis és a köfalban akadott meg. Ugy hallatott, hogy onnét vágták ki.

Gulácsy László uramon igen nagy seb esett s egy vagy fél fertályig agonizált, de a paraszt ember egyet sem jaidult, mindjárt meghalt; mely casus oly hirtelen megesett, hogy egy fertály órának fele nem telhetett el. Esdekelvén szegény Gulácsy László testen Gulácsyné asszonyom, mint anya, s jajgatva nézte sebjait, alétván hogy taláng seb nem esett rajta; de csak elálmélkodott, hogy ujjai a sebbe estek. Egy katona akkoron is rámenvén rútol szidta és a szegény megholtak még a csizmájában is kereste a templom kulcsot, de nem találta, és puska végével hozzá döfvén eő kegyelméhez, de lehajolván, eő kegyelme s. v. felső ingén által az megholt paraszt embernek fejét találta.

Gulácsy Sigmond uramat is verték a katonák, midőn kedves fia holt teste körül siránkozott jajgatva.

egyház autonómiáján, de a mely rést azóta az idő, a protestánsok alkotmányhoz ragaszkodása, az ellenkező gyakorlat betömött. a királyi felségnek beavatkozási jogot ad a prot. egyházak külső és belső berendezésére, még is úgy azonban, hogy a megállapítandó rend a felekezetek világi férfiainak és egyházi szolgálóinak közmegegyezésével jöjjön létre, mire nézve Ő felsége „mindket hitvallású evangélikusokat bőven ki fogja hallgatni.“ Hát ezzel a joggal a király akkor rögtön sem élt, mert 1791-ben mindkét hitvallású protestánsoknak zsinatot engedélyezett Budára és Pestre, de azt *össze nem ű hívta.* Az abszolút kormány „*Törvénytervet*“ akarván adni és illetőleg azzal szervezni *1854-ben* a prot. egyházakat, nem dobja félre merev hatalmi jogon a törvényt, az alkotmányos biztosítékot, hanem az 1790/1: 26. t.-c.-nek e 4-ik pontjára hivatkozva, bizalmi férfiak küldését rendeli meg a prot. egyházaknak. S ime az alkotmányos kormány a népiskolai ügy rendezésénél 1867-ben nem tartja szükségesnek meghallgatni a felekezeteket az őket is oly közletről érintő népnevelés kérdésében, a melyre pedig hivatolt békekötések, törvények szintén autonomikus jogokat biztosítanak a prot. egyházaknak. Nemesak, hanem a mint arra még jól emlékezhetünk, az 1881-ik évi debreceni zsinat oktatásügyi törvényeit az alkotmányos magyar kormány visszaütöztette, mint a melyek alkotásához annak nem lett volna joga. Az 1848: 20. t.-c. 3-ik §. kimondván az elvet minden törvényesen bevett vallásfelekezet egyházi és iskolai szükségének közálladalmi költségen leendő fedezéséről, úgy rendelkezik, hogy erre nézve az illető hitfelekezetek meghallgatandók. S ime ismét a magyar alkotmányos kormány és törvényhozás 1898-ban törvényt hoznak némi megvalósítására az 1848: 20. t.-c. 3-ik §-ának a *prot. egyházak megkérdezése nélkül!* Honnan mindez!? Onnan, hogy az ultramontán reakció befolyása alá kerülő nemzet felejtí a prot. egyházak jogait; mi pedig azt állítjuk, hogy azoknak nyilván tartására nincs szükség.

És oly nagy jajgatás, sirás esett ezeknek halálokon, hogy a kinek köszíve lett volna is, meg kellett volna lágyulni és rajtuk keseregni. Kivált szegény Gulácsy László uramon, a ki possessionatus jó nemes ember, és mind erkölcsére, mind elméjére nézve hazánk szolgálatjára hasznos és alkalmas ifjú levén, oly Casussal esett halála; de mégis szegényeknek holt testeken — míg onnét el nem vitettek — keresztül tapostak.

Hogy az ott levő ajtót meg nem nyithatták a templomfoglalók, egy ablakot rontottak be s ott bebocsátván egy embert, úgy nyitották ki az ajtókat. Kiket is megnyitván, az foglalók s úgy Plebánus uram és katonák occupálták az templomot két harangokkal és cinterem vagyis temető helyekkel együtt*; és annyira jutottunk, hogy ha vagy magok említett fanciesikái reformatus Eklézsia tagjai, vagy gyermekei meghalának vagy halnak medio tempore: maguk fundusukra kénytelenítettnek földbe temettetni.

Ez meglevén, délután két óra tájban elérkezett

* „A fanciesikái templom elfoglalói circa initium hujus mensis a sequestrált templomban a Kriptát felnyitották, némely koporsókat felbontottak és bizonyos úri-asszony szoknyájáról az aranykötést is lefejtették és kiégették. Más fő ember koporsójából pedig az ezüst szegeket mind kiszédték; s egy szóval, ha valami ezüstöt vagy aranyaeskát a szegény holt testeken találtak, azt mind lefosztották stb.“ Maróthy Sándornak 1756 december 29-én Szigeten kelt levele.

Honnan vesszük pedig azokat a jogokat? Miért vityták ki magoknak annyi vér árán is a prot. egyházak? Onnan és azért, mert a protestántizmusnak az összeméréség, a prot. egyházaknak hazánk javára örök értékű szolgálatai vannak. Mikor a reformáció kiemeli a melység homályából a nyomorult népet és visszaadja az Úr Jézus nevében a legszegényebbnek is az ő emberi méltóságát: azzal utat mutat a nemzeteknek a modern állami berendezkedésre, a melyben figyelmen kívül hagyni egy társadalmi osztályt sem szabad, ha erősek akarnak lenni. És mint a történelmi fejlődés mutatja: csak azon államok rendje, békéje, létele nyugszik szilárd alapokon, melyek a reformáció által megismertett demokráciai irányzatnak hódolnak. És mikor a protestántizmus lerázza a lelkiösmereti kényszert s a maga pozitív irányzatában utat nyit a szabad vizsgálódás elé: ezzel a szabad biztos fejlődés, haladás útjára vezette el a világot; míg nélküle ma is babona, tudatlanság, vad szenvedélyek, bűnök sötétje ülne e világ lelkén a papizmus uralma alatt. Hol volna ma a tudomány, ha a reformáció, protestántizmus meg nem törte volna azt a szellemet, mely a földnek megakarja tiltani, hogy mozogjon!? És hol volna, mi volna ma hazánk, ha a prot. egyházak, hol vérrel, fegyverrel, hol szenvedőlegesen, de bátor kitartással, ellenállással nem védik az egyház, azzal a haza alkotmányát!? Bizony a protestáns és magyar gyűlölő Kolonics szándéka aligha nem teljesül, mert jól lehet Pázmány is tudja, hogy a németnél a magyarnak csak annyi becsülete van, hogy miután kihasználta, „*azután gallérunk alá pökik*“: mégis csupán eretnek gyűlöletből elnézte volna ő is, a többi is, hogy Magyarország lévén előbb katolikussá, azután németté legyen. De nem e még ma is azt vallja bigott Zichy Nándor, hogy előbb katolikus, azaz ultramontán, azután magyar? és nem e inkább oláhnak kész adni gögös arisztokrata püspök gr. Majláth az ő hiveit, mint reformátusoknak, vagy unitárisoknak, kik egyedül vagyunk tiszta magyarok!? Mert neki mindegy, ha oláh lesz is a magyar,

Tisztelendő Vice-Archidiaconus Pater Endrész Márton királyházi plebánus uram és nemes illocalt inquarterizans Militiának hadnagya és Commendánsa, úgymint most Tekeházán ezen Tts Ns Ugoesavármegyében quartélyban levő; s az templomot megjárván mentek Tiszteletes Predikátor uram házára, és eő kegyelmét Commendans hadnagy úr kemény beszédekkel illette, hogy eő kegyelme lett volna az oka a Causának. De eő kegyelme ezen nap előtt, úgymint 11-ma praefati mensis halmi vásárra menvén, az idő alatt itthon sem volt, hanem csak akkor érkezett meg, hogy királyházi plebánus uram ide Fanciesikára jött Commendans hadnagy urammal. Imponálta mindjárt Vice-Archidiaconus uram Predikátor uramnak, hogy a házhoz és parochiális fundusbol is mindjárt kiköltözzék, mert ha szép szerint nem, kihányatja a katonákkal.

Meghallván Dienes Sigmund uram ezen dolgot, a parochiális telekre és házhoz ment Gulácsy András és Csirhe Ferenc nemes emberekkel, és nagy instántiával requirálta Vice-Archidiaconus uramat, hogy harmadnapig bárcsak engedje meg eő kegyelme Predikátor uramat a házban lenni, már estve levén, holnap pedig vasárnap, és hogy azon napon ne kellésék dolgozni. Hétfőn aztán kiköltöztetnek említett Predikátor uramat. De semmiképen nem engedte, sőt azt felelte itt is, hogy ha szép szerint ki nem költözik, a katonákkal kihányatja; ha Gulácsy László meghalt, ő sem kárabb annál, azért

csak az ő pápáját imádja. Hol hallott e világ valaha nemzetáruló, vértagadó református magyart!?

Am e szolgálatait a prot. egyházaknak haza és nemzet javára, élnek-e a köztudatban!? Ellenkezőleg, megfélemlítve még magunk is a klerikalizmus vakmerő hazugságai által, nemde kezdünk gondolkozóba esni, hogy e haza ellenségei, bekéjének, nyugalmanak feldulói csakugyan nem a mi őseink voltak-e és vagyunk-e mi is!? Miért? Mert a szellem, az ismeretek közlése eszközét, a sajtót mi nem akarjuk felhasználni.

A prot. egyház tanítja, hogy minden hatalmasság Istentől van. Tanít a törvények, törvényes intézmények, emberek iránt tiszteletet, engedelmisséget; tanít haza és királyszeretetet; tanítja minden embernek emberi jogait; tanítja, hogy egyházban, államban, társadalomban mindenek ékesen és szép renddel legyenek; tiszteletben tarja uralkodók és alattvalók jogait egyformán; de lelki-ösmereti kényszert, zsarnokságot, jogok elvételét, törvény-, alkotmánytörést nem tűr; ám orgyilkosságra, király gyilkosságra sem aljasodik. Életeleme a szabadság, melyet követel magának, megad másnak. Innen hogy a protestantizmus hatása alatt álló országokban rend, béke, szellemi és erkölcsi virágzás látható. A jezsuitizmus szellemét átvett ultramontán klerikalizmusnak egyetlen célja lévén a világ uralom, ennek elnyerésére szövetkezik itt az abszolutizmussal, ott a csöcseléssel, fegyverbarátságot köt a legféltelenebb zsarnoksággal, úgy mint a minden létezőt felforgató anarchiával, ahoz képest, a mint egyik helyen egyik, másik helyen másiktól várhat segítséget. De elteszi lába alól orgyilokkal az uralkodót, kijátszja a népet egyaránt, a mint épen az ő céljainak megfelel. Betolakodik a családokba, belopódzik az államokba és felforgatja ennek rendjét úgy, mint amazok bekéjét, ha attól ügyére valamit várhat. E gyűjtogató munkája közben pedig nem szűnik meg a protestantizmust vádolni farkas módjára, hogy az a rendbontó, az a rebellis, az az erőszakos, mely nem tisztel Istent, királyt, nincs kegyelettel semmi szent iránt. Az egyház-

politikai küzdelmek idején és azóta is mily eszeveszett orgiákat ül a protestantizmus compromittálásában, lejárásában. Hogy támadott kimélet nélkül mindent lent és fent, a miről úgy gondolta, hogy azzal a törvénnyel szolidaritásban áll; mennyire nem rettent volna vissza attól, hogy felforgassa összes társadalmi és államrendünket; ellenségképen állítsa szembe egymással e haza különböző hitvallású polgárait; lángba borítsa e boldogtalan országot! Mint tolakodik be azóta is a családokba, szítva a gyűlöletet a vallási ellentét, különbözőség élesítése által, azok közt, a kiket kölesönös türelemre kelene tanítani minden erővel! A galád támadások ellenünk, a társadalmi rend ellen csak egy percig is nem szűnnek. Mi ugyan türtünk, hallgattunk és ezt teszszük ma is, nyugodt méltósággal. De ez alatt országszerte meggyökereszik felőlünk az a vélemény, mit az ultramontán sajtó terjeszt világgá; és mi, a prot. egyház leszünk a víz felzavarói, kik élni alig tudunk. Mert nekünk nincs egy politikai lapunk, a mely az eseményeket higgadt tárgyilagossággal ismertesse meg a nagy közönséggel és ezzel munkálná abban a valódi rend, közjó felismerésére irányuló törekvést.*

Sajnos, de még ma is úgy van, hogy a magyar u. n. művelt osztályok csaknem összes szellemi szükségleteit a napi lapok elégítik ki; ezek szállítják a közönség legnagyobb részének minden lelki táplálékát. De milyen táplálék ez! Az ultramontán napi sajtóból csak a gyűlölet száll a lelkébe protestáns és zsidó iránt; a felekezetek szolgálatában nem álló lapokból pedig magába szívja a kevéssé művelt, önállótlan lélek azt a sivár, megemésztő, esontokat elszáraztó materializmust. Arra, a ki még embernek érzi magát, megdöbbentő az a cynizmus, melylyel a mai napi hírlapirodalom kéjeleg abban, hogy az embert Isten képétől megfoszassa, állattá lerántsa; elvévén lelkéből utolsó szikráját az

* Ilyen a katolikusoknak sincs, mert egy az hogy a „Magyar Állam” éppen nem ilyen; más, hogy még a kath. papok nagy része sem olvassa, megütötték a tenorja miatt. Szerk.

csak menjen egymásután. Melyre nézve mindjárt ki kellett költözni Predikátor uramnak és notabilis kárt szenvedett hirtelen való bontakozásával. Magának kellett nevezett két nemes emberekkel és két vagy három asszonyemberekkel Dienes Sigmund uramnak holmi egymás portekáját hurcolni és emelni, eselédjei eó kegyelmének mezei munkáján levén s azoknak hazajövetelég sem engedett respiriumot Vice-Archidiaconus uram.

Megengedte eó kegyelme az kertben levő malé és kender vetéseket, kerti veteményt, de a sok ide-oda járók miatt már is a kerti veteményben kárát tapasztalja Predikátor uram. A mezei vetésből dézmát praetendál Vice-Archidiaconus uram Predikátor uramtul, sőt nemesi rendű s respective földesúri hallgatóitól és benefactoraitól adandó proventusnak decimalitását is imponálta Predikátor uramnak, hogy fancsikai plebánus uram számára kiadja, a mint eztet Predikátor uram referálja; a honnan nem egyebet lehet kihozni, hanem hogy ötlet egészen elidegenítse eklézsiánktól, és Religiónknak exercitiumát fogyathassa el, holott Felső Asszonyunk mult esztendőben még in Septembri kegyesen kiadott kegyelmes parancsolatjában resolvalta, hogy a földesurak is semmi szín és praetextus alatt ne impediálják a religiónak exercitiumát. Itten pediglen a potiori a földesurak mind reformatusok levén és Jus Dominale kiváltképpen ex parte Romano Catholicorum nem levén, a mennyiben mind kevesebben vannak, mind

Possessióra nézve Reformátusokat nem adaequálják. Más móddal is szabad exercitiuma lehet religiónknak, de annyira opprimáltatott mind nemesi praerogativánk, mind vallásunk exercitiuma, hogy egynehányan Ecclesiánknak nemes tagjai fenyegettetnek Megyeri János és Budai János uraimék által, hogy megfogattatnak absque ulla legitima citatione és tömlöcbe tétetnek, — a mint ezt a fenyegetést némelyek panaszolták.

Accedál ehez még ez is, hogy szegény Gulácsy László teste hazavitetvén, occuláltatott Albertné asszonyom és mások által, s a jobb vékonyán, oldalesontjain alól oly ütés találtatott kétségkívül a puskák végeitül, hogy ha a lövés nem esett volna is rajta, soha egészséges ember nem lett volna és csuda dolog, hogy újulás és eldülés nélkül szenvedhette szegény, míg a lövés nem esett rajta. Bodó János uram maga vallja, hogy eó kegyelme maga vette el Gulácsy Sigmund uram kardját és akkor esett a lövés; maga is csudálkozik, hogy eó kegyelmét is nem érte a golyóbis.

Említett szegény holtnak temető helyet kért Dienes Sigmund uram az elfoglalt Cinteremben, hogy régi eleinek temető helyében engedné eltemettetni Vice-Archidiaconus uram, és hogy harangozást is engedjen. Erre Megyeri János uram hamarosan így felelt: „Az harangozást nem engedjük.” Archidiaconus uram pedig azt felelte az elsőre: „Édes Dienes uram, már kegyelme-

eszményinek, elvévén a világtól annak gondviselőjét, azt a kétségbeesztő *semmibe* taszítsa. Nem rég olvastam p. o. egy felkapott író egy új kötetének ismertetését, melyben az ismertető nem tudott eltelni a könyvet átható pantheisztikus szellem varázsos bajától. A „*Magyar Hirlap*“ újévi ajándéka az *Album* pedig egyebek mellett ilyen állítmányokat talál megdönthetetlen igazság gyanánt olvasói elé: „A *hogya* a *testet* szemügyre vette a tudomány, az ember és állat, a test és a lélek közt való különbséget sem tarthatta fenn tovább. Így vált ki az emberi faj is a többi fajokból, melyek közül a majomfajta áll hozzá legközelebb rangra és fejlődésre. Ez a híres Charles Darwin világhírű elméete, mely annak idején, a század hatvanas éveiben lázba ejtette a világot, kétségbe az egyházat, *de azóta alapigazsága lett a bölcsészettnek és történetnek.*“ (!?) A lélek és az anyag nem is két különböző dolog; nem a test és a lélek sem (!), a mit ma már kísérletekkel is be tudunk bizonyítani“ (!?) . . . Az ember akarata nem szabad; . . . ez a felfogás persze fenekestől felforgatja az akarat szabadságán alapuló régi erkölcostant s a tetteinkért való felelősen alapuló büntető jogot.“ Nosza ember örvendezzél! Elérted a legmagasabbat, a mire törtél: ismét barom lehetsz, ki minden undokságaidat szégyen és bűnhődés nélkül üzheted. De meg is van ez. A túl finom bestia állati gyönyörrel közeledik ahoz, hogy „oktalan állatnak is beilljék“. Hanem a szellemes világi irodalom olykor nagy következtelenül megfélemez magáról. Roppant mű felháborodással tárgyalja az anarchia rémtetteit. De hiszen abban az egész irodalomnak része van, mert segíti az émbert bestiává alakulni. A bestiának pedig egyéb baromi ténykedései mellett ölni sincs tiltva.

A világi irodalom e romboló hatását az egyháznak kellene ellensúlyozni. De a szószék erre nem elég, mert nem is sokan veszik körül; „a műveltek“ épen nem. A vallásos iratokat még népünk közé is alig tudjuk eljuttatni. Egyházi szaklapjainkat egy két világi emberünk

teknek temető helyek nincsen; igenis fogok mind az holtak, úgy kegyelmeteknek temető helyet excindálni és literatorie fogok resolválni, de a temetés alatt valami lármára ne legyen, mert kegyelmek maguk a micoda lármások, vallásuk is olyan, és az utolsó veszedelem nagyobb lesz az elsőnél, és a kit tapasztalok: minden respectus és nemesi praerogativa félretételével megfogatom és tömlöcbe, kalodába tétetem.“ De a temető hely adásában semmi sem lett, literatoria Resolutiót sem adott eő kegyelme, hanem Bodó János uram Ns vármegye Jurátussa által kívül a Cintermen mutatott Dienes uramnak a holtak eltemetésére helyet, holott eklézsián kívül való személyek szoktak temettetni; ezt mondván Vice-Archidiaconus uram: „Mint hogy oly vakmerő volt, kívül a cintermen legyen a temetése Gulácsy Lászlónak“, — és kénytelenített Gulácsy Sigmund uram *Tisza-Ujhelybe* vitetni megholt fia testét és ottan az ujhelyi urak engedelméből tisztességesen eltemettette.

NB. Midőn a Processiójuk volt Romano-Catholicus uraiméknak; ugymint 22-a Junii 1755, másnap Megyeri János uram hívatta maga házához Dienes Sigmund uramat és odamenten eő kegyelme egy Buga Demeter nevű parasztember utánna ment eő kegyelmének, mivel az úr Pogány Ádám uram emberei, szekerei mentek volna búzával és borral Máramarosba és az oda küldendő levelet kérte Buga Demeter Dienes Sigmund uramtól, mondván: „Kész-e uram az a levél?“ Azonban mindjárt

olvassa. A mit mindenek olvasnak: a polit. napi lappal kellene érdeklődést kelteni a nagy közönségben az elmulók mellett az örökkévalók iránt; a test mellett a lélek iránt; az érzéki gyönyörök mellett a magasabb boldogság iránt; meggyőzni a felől, hogy tisztességesebb dolog hinni az érzék felettiekben, mint a test kultuszával barommá aljasodni. Egyszóval *valódi* keresztyén műveltséget vinni, terjeszteni szét e hazában, melytől erkölcsi megújodást vártunk volna, ez leendett hivatása a prot. polit. napi lapnak.

Ilyennek képzeltem én azt. Ha azonban e magasztos feladatnak megfelelni nem tudott volna; ha nem képes védeni a protestántizmus igazait, a prot. egyházak nagy szolgálatait felől nem lenne ereje meggyőződést kelteni; ha nem munkálhatná az állami és társadalmi rendet, nem mutathatná ki a protestántizmus nagy jelentőségét e részben; ha ő is haladna az árral az Isten világ, ember rendeltetése stb. felől való hamis ismeretek terjesztésében; és ha az a mi lapunk is csak gyűlölséget szítana, szakadást, felbomlást „katasztrófákat“ idézne fel: úgy inkább soha ne legyen. Várjunk az időtől mindent. Az, a mi a protestántizmusban örök: el nem veszhet, mert Istené. A mi földi: annak ügyis egyszer el kell múlni. Lehet, így gondolkozunk, egyházunk következetes, szakadatlan romlását, pusztulását látva.*

* Harasztos, 1899. febr.

Nagy István.

* Sok szép, sok igaz van itt e cikkben elmondva, mit különkülön csak helyeselni lehet. De higgye el nekünk a mi tisztelt barátunk, hogy éppen az a gyűlöletes anarchia, melynek útjait a politikával fogalkozó kath. sajtó is egyengeti, óva int bennünket, hogy e tekintetben a katolikusokat kövessük. Ezt a „higgadt tárgyilagosságot“ könnyebb kimondani, mint megvalósítani. Van bajunk különben is elég s mi talán nem is annyira egyházunkat, mint éppen hazánkat tekintettük akkor, a mikor a prot. napi lap eszméjét elejtettük. Majd jönnek bizonyára jobb idők, addig inkább oltogassuk a tüzet, mint szítsuk; mert hiszen mégis talán egy hazának a fiai volnánk mindnyájan! Szerk.

nagy haraggal szólította Buga Demetert Megyeri János uram, ezt mondván: „Hol vannak azon puskák, melyeket Pogány Ádám uram küldött Máramarosból mostan ur dolgán levő jobbágyai kezekbe, hogy a templomot oltalmazzák?“ Kire felelte Buga Demeter: „Én uram nem láttam, sem nekem nem küldött az uram, most hallom kegyelmedtől.“ Ennekutánna Dienes Sigmund uramra támadott Megyeri János uram, ezt mondván: „Kegyelmetek csak lármáz, kilázasztotta most is a máramarosi urakat, hogy a templomot elveszszük és puskákkal a tornyot őriztették, sok embereket oda csődítettek; de ha akartam volna, a felől elvettem volna, mert csak egy embert lövtem volna le a katonákkal s mindjárt szélyel szaladtak volna kegyelmek. Most is mondom, hogy sokára nem telik elveszem és kegyelmedet — ha előmbe áll — félre taszítom; menjen kegyelmek instántiára a Királynéhoz.“ Bik Jánosnének is mondotta Megyeri János uram: „Strázsáltatok a templomot ugy-e? azt tudjátok, hogy sokáig birjátok?“ és megesküdött ő kegyelme „ugy segélyével“, hogy egy hetet sem töltenek a Reformátusok, elfogja venni. Ugyis lett.

Et haec est genuina ac circumstantialis descriptio occupationis templo Fancsikensis, ejusque occasione per profusionem Innocentis sanguinis eventum tristissimi casus.

Közli:

Földváry László,
vác-hartyáni ref. lelkész.

TANÜGY.

Állam. Egyház. Iskola. Teendőink.

(Vége.)

De midőn ki kell mondanunk, hogy a protestantizmus és kivált a kálvinizmus a romanizmusnál sokkal hívebben tükrözi Jézus elveit: ugyanakkor nem lehet elhallgatnunk egy cardinalis tény, a mely a romanizmusnak rendkívüli előnyt biztosít a protestáns egyház felett, kivált a mai viszonyok és a jövődől alakulásai között és ez nem más mint a romanizmus fejének a pápaságnak minden néven nevezendől világi hatalomtól való függetlensége. A pápaságnak nem kell a garantia törvény, nem kellene a millió lírák, melyeket az olasz állam felajánl. Ebben a tekintetben a pápaság közelebb áll Jézusnak végrendeletéhez, mint sok protestáns felekezet. A pápaságot ez rendkívüli szellemi hatalommal, respectussal, befolyással, auresle-lal veszi körül. Államok, államfők keresik kegyét. Ez a magaviselet a pápaságnak ép a mai korban kiváltképen a fenség bélyegét adja: a tisztán szellemi erő fenségét az anyagi erő felett, épen mint a Péter székesegyház kupolája, Michel Angelo e lége emelt pantheon uralkodik Róma felett méreteinek megdöbbsentől fenségével, alsó karimájának ezen köriratával: „Tu Es Petrus” stb.

A pápaságnak általában véve szerencsése van. A császárságot önfegyverével verte meg a közép korban. A pápaság, fölemelkedését az egyéni lángész mellett kiváltképen a politikai viszonyoknak köszönheti. Köszönheti a középkori állam szakadozott voltának a népvándorlás miatt, köszönheti a helyhatósági intézmények autonomikus jogainak az államhatalom elnyomása ellenében. Ime a kedvező talaj arra, hogy a Caesárt megalazza a pápa s egyházi és világi Caesárrá legyen egy személyben. A mai centralisált nagy államban ez lehetetlen. Ma a világi Caesarok a napok. De az egyházi caesarizmus él és pedig soha nem observált fenséggel, a mely közel áll egy tragikai hős fenségéhez, a melylyel szemben az emberiség részvétet és félelmet érez, mint a shaksperei tragoediák alakjai előtt, de a mely még sem tragikai fenség, mert a drámának megoldása még hátra van s ki tudja, milyen lesz az?

Az egyén a mai államok végtelen erejével szemben elenyészik. Mivel pedig a phalanster — a hova a mai állam gravitál — még korai: az autonom egyén áttöri a nagy államot. Ez esetben az állammal együtt felrobban mindaz a mi töle k-pja az életet. A tömegnek kettől közt kell választani: vagy az államtól markansan különböző pápaság karjaiba veli magát, a mely a tömeg protektora lesz már csak azért is, hogy bosszút álljon az államon; vagy a vele rokonabb autonom testületekbe absorbeálódik. De hol lesz ekkor már a protestáns autonomia? Ki lesz vetköztetve szentségéből, világtól különböző voltából, nem lesz képviselője az egyénnek, az egyéni jognak, autonomiának, ki lesz téve az extermiatióknak. És itt aztán már lesz tragikum, csattanós, erős.

Ezzel szemben mi hát a magyar kálvinista egyház teendője?

Vagy őrizze egyházát, iskoláját minden világi érintkezéstől, nexustól, mint a múlt századokban. Égjen, mint a Mózes esikbokra, mely soha el nem ég. A proletár-osztály ekkor leválna róla és világba züllene. Támadnának a kálvinizmus ellen gazemberek és benne vértanúk nagy számmal. De — mint Emerson mondja — „gazemberek és vértanúk előbbre viszik az igaz ügyet.”

Vagy az államhoz menekül, hogy mindenestől együtt az tartsa ki az 1848. XX. t.-c. 3. §-a alapján. Ez a legrosszabb út, az unalomig elmondtam, miért?

Az állam illetéktelen hatalom a vallás területén. Vegye kezébe inkább az iskolaügy ápolását. Ez érdeke, kötelessége. Minél többet költ az iskolákra, annál kevesebbet költ a börtönökre. Azt sem mondhatja, hogy nincs pénze az iskolákra (Ez is jellemző mondás XX-ik század küszöbén!). A mit akar adni a lelkeseknek: adja azt azon iskoláknak, a melyek kimutatják szegénységüket. És ez államsegélyeket növelje évről-évre, állami törvényekben biztosítván azokat. Így megmarad a felekezetek markában az iskolai autonomia s mégis államosítva lesz az iskola. Ez garantia törvény, a mit el lehet fogadni.

A jövődőt nem tudjuk. De ha egyszer az állam in capite et membris kezébe venné az iskolaügyet, a minthogy előbb-utóbb ez lesz a dolog vége s a szülék — mint felekezet kezében — nem hagyja autonomiát: akkor azon kell lennünk, hogy az egyház autonomiája minél erősebb legyen. Hogy miért? már bőven elmondtam.

* * *

És ezekben megfeleltem a róm. kath. papi javak sokat vitatott kérdésére is. A fentebb vázolt mód mellett kivihető vagy megközelíthető a felekezetek közötti egyenlőség, viszonyosság. Azok a dús papi javak (a melyekre vonatkozólag IX. Pius is azt mondá magyar püspökeinek: „voi siete troppo ricchi” = ti nagyon gazdagok vagytok) nem csupán egyházi, hanem állami, iskolai, jótékony stb. letétemények. Semmi nagy igazságtalanság nem történik a róm. kath. anyaszentegyház érdekeivel, sem azon javak eredeti rendeltetésével, céljával, ha országos törvény azoknak bizonyos %-ját iskolai célokra fordítja. E dús javak birtokában a felekezet nem szegény. Az állam, midőn így a szegénység arányában favorizálja a felekezeti iskolákat: isteni és emberi igazságnak megfelelően cselekszik, másképp nem.

A papi javak adományleveleinek igazeredetiségét ám döntsék el a szaktudósok.

Annai bizonyos, hogy a protestantizmus a róm. kath. papi javakra sosem áhitozott. Az sem igaz, hogy a protestantizmus elterjedésének hazánkban főoka a főurak kapzsisága volt, a kik a püspöki javakra áhitoztak. Az 1521-iki 34. t.-cikk mondja, hogy az üresedésbe jött papi javak a honvédelem gyarapítására világi uraknak adassanak. A nevezetes t.-cikk így szól: „Mivel több nagy egyház üresedésbe jött s nincs főpapja, ki banderiumot tartson, ő felsége adja át és ossza az egyházi javadalmakat (beneficia) érdemes (világi) férfiaknak és nemeseknek, kik banderiumokat tartanak s e banderiumokat a végvárakba helyezték.” (Megjegyzem, hogy e törvénycikk a kezem közt levő corpus jurisban nincs meg; én Salamon Ferenc után idézem; de annál inkább benne vannak a lutheranusok ellen hozott t.-cikkek.) Ez intézkedést Salamon F. a következőleg kommentálja: „az állam a püspöki javak elvevője s a világi urak jogilag csak elfogadói voltak az állam adományának. Az 1521-iki országgyűlésnek eszébe sem jutott, hogy e határozattal a protestantizmusnak szolgáljon; mert ugyanazon testület mondja ki az iszonyú végzést: Luther követői égettesenek meg.”¹ Az 1550-es években meg formászerű szerződés kötött a király és az egri püspök között, a melynek értelmében a püspök lemond birtokának világi ügyeiről s csak egyházi hatóságát tartja meg, valamint

¹ Salamon F.: Magyarország a török hódoltság korában. 123., 126. l.

jövedelmének két harmadáról, a mely az egri vár védelmére fordítottak.¹ Mindezekből nemcsak a protestánsok elleni vád alaptalansága tűnik ki, hanem ezenkívül még kettő bizonyos: 1. az akkori főpapság hazafisága; 2. az, hogy a souverain állam már hazánkban is rendelkezett egyszer-másszor az üres papi javak felől, sőt még a nem üres papi javakra nézve is intézkedett, mikor állami érdekről volt szó. A corollariumot nem nehéz levonni.

Érdekesnek tartom idevonatkozólag két férfi gondolkodását egymás mellé állítani, a kik hazánk történetében oly emlékezetes és döntő szerepet játszottak s a kiknek pályája sok tekintetben hasonló. Werbőczy, a buzgó katolikus, a pápaság ellenében az *apostol-királyság* kétségtelen jogát emeli ki; ezé a „collatio beneficiorum ecclesiasticorum . . . 1. racione fundationis ecclesiarum, 2. racione susceptae christianitatis, 3. racione legitimae praescriptionis, 4. quia ista libertas regni quantum ad beneficiorum collationes . . . in generali consilio constantiensi . . . corroborata fuit“.²

Kossuth szerint „az uralkodó vallás borzasztó eszméje“ kitörlendő a magyar közjogból, az egyenlőség és viszonyosság elvének valószínűsítésére csak egyetlen alternatíva képzelhető: vagy az, hogy az állam semmi egyháznak, semmi vallásfelekezetnek nem ad semmit, vagy az, hogy minden vallásfelekezet egyházi és iskolai szükségait az állam fedezi.“ Kossuth az alternatíva első részét tartja helyesnek. Az államnak és egyháznak szerinte vagyoni ügyekben egymással semmi köze. Ha ezen elv szerint valószínűsítette volna meg a 48-iki orsz. gyűlés az egyenlőséget, „meg kellett volna szüntetni azon ellátást, melyben ekkorig a katolika egyház főpapjait és szerzetesit részesítette. Joga volt s van hozzá: ez kétségtelen.“ Ezt azonban nem merte megtenni az országgyűlés mert „az ember infulában is ember marad“, ily módon az országgyűlés „oly megkérdelhetetlen harcot és háborút idézett volna elé s oly hatalmas segéderőt kergetett volna hazánk szabadsága bécsi ellenségeinek karjai közé, hogy az egész átalakulási nagy munka veszélyeztetve lett volna. Ily kérdések felvetése békés időkre való, midőn a nyomukban kelő szenvedély szele kidühöngheti magát a nélkül, hogy a nemzet hajóját szirtekre sodorná. Nem maradt tehát más választásunk, mint vagy érintetlenül hagyni a vallás dolgát, vagy pedig az alternatíva másik részéhez folyamodva, az egyenlőségnek azon módját választani, hogy az állam fedezze a vallásfelekezetek egyházi és iskolai szükségait. *Rosz expediens*, de mi azt választottuk kénytelenségből“.³

És Kossuth helyesen gondolkozott, azon az igazi jézusi állásponton: „nem e világból valók, miképen én is nem e világból való vagyok.“ Azzal a különbséggel, hogy az iskolaügyre nézve a jézusi alapelv nem állít tilalomfát. Ha tehát az 1848-iki XX. t.-c. 3. §-nak — e nothparagrafnak — végrehajtását akarja követelni a protestáns egyház: követelje azt *csak* a népiskoláira nézve, de ezt is a felekezeti önszerzette *vagyon* és *autonomia* fentartása mellett; és pedig követelje a felekezetek *szükségeinek mértéke* szerint. A gazdag felekezetnek szüksége nincs. Ez lesz az osztó igazság. Ez lesz a valódi szabadság és egyenlőség, a mely mellett szabadon versenyezhetnek a felekezetek.

Igy lesz meg az összhang a szabadság és egyenlőség között. Mindaddig, míg az egyik felekezet dúsgazdag, a másik szegény: igazságos verseny a mai szabad versenyre hívó egyházpólitikai törvények mellett nem lehet. Itt pedig csak előre szabad menni, hátra nem! Az 1848: XX. t.-c. 3. §. teljes végrehajtása *ellenkezik a Jézus akaratával és a szabadsággal*. Nincs más mód, mint az iskolaügyben keresni a megoldást. De itt sem lehet addig hazánkban kilépni az autonomia várából, míg az egyik felekezet szegény, a másik gazdag, mert ez a szegény elnyomására vezetne. Igaza van *Kossuthnak*, midőn a Pesti Hirlap 1844. évi 332-ik számában „*Közös nevelés vagy külön*“ c. cikkében így ír: „A protestánsok aggodalmát *gyakorlati szempontból* lehetetlen nem méltányolni . . . A *nemzeti egység* elméleti szépségét önként elismerjük: de meg kell jegyeznünk s e megjegyzésben velünk minden alkotmányos szellemű magyar egyetértend, hogy a mely egység egy vagy más hitfelekezet elnyomásán épülne, az nem a szabadságnak, nem a humanizmusnak, hanem a szolgaságnak egysége volna; már pedig bármit mondjon is az elvont eszményi okoskodás, — annyi bizonyos, hogy azon viszonyok között, melyekben a status s az egyház legalább minálunk áll, lehetetlen a köznevelés akkinti rendezését valószínűnek hinni, hogy az egyháznak befolyása egyedül a hittani oktatásra legyen; a vallás szellemének s irányának pedig, a köznevelés erkölcsi, tudományos és polgári ágaira valami befolyása — még indirecte — se legyen; ha hát ez, nem mondom lehetetlen, de legalább nem valószínű: kétségtelenül el kell ismerni, hogy az iskolák teljes egybeolvasztásából egyik vagy másik vallásfelekezetnek bizonyos elnyomatása következne: vagyis a közös iskola, gyakorlatban nem egyenlőségi alapra épített köz nemzeti iskola, hanem a hatalmas felekezetnek a többiek felemésztő iskolája volna . . . A köz nemzeti nevelés eszméjéhez sokkal közelebb áll a *szabadon versenyző* közoktatási rendszer oly szerkezete, miszerint kinek-kinek azon iskolába szabadon járnia, melyet jobbnak vél. A tárgy kényes, nem akarunk több szavakkal szenvedélyt költeni; nem akarunk a protestantizmusnak a köz nemzeti nevelésre túlnyomó hatalmat igényelni; de nullificálva látni sem azon önállást s jogszerű állapotot, melyet az 1791: 26. t.-c. számára biztosított.“ Igaza van Révész Imrének, midőn „*Adalékok a magyar prot. iskolák autonomiájának történetéhez*“ című művében e kiváló becses és az egyéni szabadság iránt lángoló műben (a melyet ő szerényen *Adalékok-nak* nevez): azt követeli a többek között, hogy „a törvényben bevett és beveendő felekezetek között az államhozi minden viszonyra nézve teljes, tökéletes egyenlőség és viszonyosság legyen“.¹

Ez az igazságot osztó törvény azonban sokáig nem késztetik, mert így a reformált egyház, ha el nem ég is, de ég. A lelkészi dotációs törvény legfeljebb csak nothparagraf. Vajha azt mondanók rá mielőbb: legyen áldott emlékezte! De attól félek, hogy nem lesz rajta Isten áldása.

A mennyivel iskolafenntartási terheinken könnyítene az állam: ugyanannyival könnyíthetnők meg lelképásztóraink legnagyobb részének sorsát, a melyen könnyíteni kell okvetlen, hamar.

* * *

Előre lehetett tudni, hogy a vallás szabad gyakorlatát, a házassági jogot, a gyermekek vallását és állami anyakönyvet illető új törvények életbelépése kemény

¹ U. o. 129. l.

² Opus Trip. Juris Consv. Incl. Regni Hungariae P. I. T. 11.

³ Közölve a Révész Imre Figyelmezőjében II. évf. 3-ik füz. 134. kk. I. U. o. kommentálja R. I. a Kossuth levelét a 109. s k. lapokon. V. ö. különben a R. I. történeti és jogi felfogását ez egész kérdéstről felfogással. Figyelmező I. II. évfolyam.

¹ Id. m. 78. kk. l.

próba alá veti kivált a reformált egyházat. Azt is lehetett tudni, hogy a ref. egyház lelkeszeinek kivált szegényebb része (a legnagyobb rész) könyfacsaró sorsra fog jutni és a komor jövőndő félelmes árnya elien ösztönszerűleg mentő kezet keres, annak a magyar államnak a mentő kezét, a kit századokon keresztül *övének* érzett és egyedül ő nem hagyott cserben soha. Még az apostolokkal is megesett ez, hogy a félelmes próba alatt elszoltak, ki-ki az övéihez. De szemrehányást tenni e lépésért nem lehet, nem szabad. Jézus sem tett. Jézus a jelen és a jövő felett érzett *fájdalmát* fejezi ki, midőn utolsó beszédeinek végeztével ezt mondja tanítványainak: „Most hisztek ti! imé eljő az óra és immár eljött, midőn elszoltok, ki-ki az övéihez és engem egyedül hagytok és mégis nem vagyok egyedül, mert az Atya velem vagyon”.¹ És mivel felvilágosítá már Jézus őket előbb,² hogy a világgal harcra kell szállniok mulhatatlanul: azt is megmondja nekik egy antarktikus ellentét felállításával, hogy hol találják a fenséges békét és hol a nyomorúságot, keserűséget, félelmet? „Ezeket szoltam néktek, hogy *En bennem* békeségtek legyen; a *Világban* nyomorúságtok leszen.” És hogy e szavak igazságában minden kétséget kizárólag higgyenek: *kezességül* a saját személyét mutatja fel előttök, a kivel szemben a világ mindig csatát veszett, megpróbálta bár ellene a ravaszság, a csábítás, a báj, a vagyon, a félelem és a halál fegyverét: a keresztet. Az Ő személye jelenti a győzelmet: „*En bennem* békeségtek leszen. E *világban* nyomorúságtok leszen. Bizzatok! *En* meggyőztem e *világot*”.³

Csánki Benjámin.

A vallás- és közoktatásügyi költségvetés tárgyalása.

A vallás- és közoktatásügyi tárca költségvetésének tárgyalása folyó hó 7-én kezdődött s már 10-én be is fejezték. A tárgyalás három napja alatt elmondtak egy csomó beszédet és — természetesen — megszavazták a költségvetést. A költségvetés felett megindult eszmecserét — vitának nem mondhatjuk — maga a miniszter kezdte meg egy igen szép, ígéretekkel megrakott, reményektől duzzadó beszédben. Általános tetszés közt jelentette ki, hogy minden intézkedése megtételénél az egységes magyar nemzeti állam kiépítésének nagy gondolata vezeti. Ez a cél indítja arra, hogy az oktatásügy egész vonalán, kezdve az egyetemeken, le a népiskoláig, gyökeres reformokat léptessen életbe. Ezeket a reformokat azonban nem akarja elhamarkodni, hanem a leggondosabb előkészítés után úgy megalkotni, hogy iskolaügyünk egy darabig legalább a folytonos tatarozás okozta rázkódásoktól meg legyen kímélve.

Az *egyházi ügyre* vonatkozó kijelentései közül minket természetesen legközelebről érdekel az a nyilatkozata, hogy a lelkészi fizetések kiegészítése tárgyában hozott törvény végrehajtását már az idén megkezdi 600 frttal s ezt végrehajtja még az esetben is, ha a költségvetésben e célra felvett tétel elegendő nem lesz is.

A felső oktatásról szólván, kijelenti, hogy annak organikus reformálásra van szüksége s e tekintetben az előmunkálatok már a legserényebben folynak. A szünidőnek az egyetemeken való mai állapotát azonban

tarthatatlannak tartja s azt még ez évben, a jövő iskolai évtől kezdődőleg rendeleti úton fogja szabályozni. Az elméleti jog- és államtudományi államvizsgára vonatkozó törvényjavaslata már készen van s csak azért nem terjesztheti be, mert a két protestáns egyház konventje az előadói tervezetet elkérte tőle s csak annak visszaérkezése után terjesztheti be. A törvényjavaslat főbb elvei a következők: a jogi tanfolyamon behozatik a kötelező kollokvium; töröltetik a kötelező doktorátus; a doktorátus fakultatív lesz és szabályzata úgy állapítatik meg, hogy igazán a tudományosság fokmérője lehessen; az államvizsgálatok eddigi rendszere úgy változik meg, hogy ezután a külön államtudományi és jogtudományi államvizsgák helyett csak egy államvizsga lesz egyetemes kötelezettséggel; praktikus vizsgálat is csak egy lesz, a külön ügyvédi és bírói vizsgálat helyett, ez aztán képesít úgy az ügyvédi, mint a bírói pályára; az államvizsgáló bizottságot a tanintézetől függetlenül óhajtja ugyan tervezni, de hangsúlyozza, hogy a bizottságban az elméleti erőknél (a tanároknak) túlsúlyt biztosít. A műegyetem számára az új tanterv és új szigorlati szabályzat már kiadatott. A középiskolai tanárképzés reformját is nagyon fontosnak tartja s itt különösen annak a régen óhajtott elvnek akar eleget tenni, hogy a tanárjelöltek gyakorlatilag is kiképeztesenek s ne legyenek kénytelenek a fiatal középiskolai tanárok hivataloskodásuk első évében kísérletezésekkel küzdeni.

A *középiskolákról* szólva, jelenti, hogy a gymnasiumok számát még szaporítani fogja, mert bár általában véve elég nagy a számuk, de a territorialis elhelyezés miatt nem elégítik ki a szükségletet. A középiskolára kiváló gondot fordít s az új középiskolai tantervet már el is készítette s ennél a nemzeti jellem megőrzése mellett arra törekedett, hogy megtartsa középiskolánkat az európai színvonalon. A középiskolák mellé internátusok felállítása szükséges, mert a szállásadóknál nincs biztonságban a könnyelműsége hajlandó középiskolai növendék. A képzőművészetek tanítását nem külön tantárgy gyanánt akarja felvenni, csak arra törekszik, hogy minden tanár használja fel a saját tantárgya körében kínálkozó alkalmat a művészeti érzék kifejlesztésére. A nem magyar nyelvű középiskolák számára külön tanterveket dolgoztat ki a hazafias szempont szemmel tartásával. A *tanítóképző intézetek* tanterve s a hozzáfűződő Utasítások munkában vannak. A *felsőbb leányiskolák* kiváló fontosságúak a nemzeti nevelés szempontjából is, de szaporítani kell számukat, az egész országban mindössze 25 van. Az állam 14-et tart fenn, de állítani fog többet is, különösen a nemzetiségi vidékeken, a hol a kulturális feladat mellett nemzeti missiót is teljesítenek ez iskolák. A felsőbb leányiskola tantervét most dolgozza a közoktatási tanács s azt mielőbb törvényhozási úton állapítja meg.

A *népiskoláknál* a főgondot az iskola beléletének fejlesztésére fordítja. Az állami iskolákban a hiterkölesi nevelés biztosítására a hitoktaték díjazására nagy súlyt helyez. A nemzetiségi nyelvet, mint fakultatív tantárgyat több helyen felvette a tantervbe; lépésről-lépésre halad az ingyenes oktatás terére (1414 állami népiskola közül 393-ban van ingyenes oktatás). Az államosítás tekintetében semmiféle erőszakot nem gyakorol, de azért folytonosan gyarapodik s pedig tervszerűen az állami népiskolák száma: 1896-ban volt 1697, ma van 5000 tanító. A tanítói korpótlék és községi és felekezeti tanítói fizetések kiegészítésére 600,000 frt van felvéve, de ez összeg nem lesz elegendő.

¹ In. 16, 32.

² In. 15, 18.—16, 4.

³ In. 16, 33.

A *polgári fiiskola reformját* nagy gondal készíti el, mert tulajdonképen ez a kiinduló pontja a középiskolai reformoknak.

Művészeti téren két irányú akciót indít meg: egyfelől egyesületek alakítása, kiállítások rendezése által a társadalmat felrázni igyekezik az ezen dolgok iránt tanusított közönyösségből; másfelől a művészeti érzék fejlesztése és ápolása céljából a vidéken képtárakat, iparművészeti és néprajzi gyűjteményeket szándékszik felállítani. Köszönetet mond *Zichy Jenő* grófnak a magyar kultúra terjesztésére hozott áldozataért. — A miniszter után hozzászótoltak a költségvetéshez: *Boda Vilmos*, *Óváry Ferenc*, *Majör Ferenc*; 9-én hosszabb beszédben *Kiss Albert*, *Visza Kálmán*, *Páder Rezső*, *Hock János*, *Mócsy Antal*. *Kiss Albert* statisztikai adatok alapján kimutatja, hogy a népiskolákban a nemzeti nevelés el van hanyagolva, amennyiben 2215 iskolában nem tanítják a magyar nyelvet. *Tisza Kálmán* arra kérte a minisztert, hogy a nem kath. lelkészek fizetésének 600 frtra való kiegészítését már ez évben eszközölje. — 10-én a részletes tárgyalás előtt újra *Wlassics* beszélt, megjegyzéseket téven az elhangzott felszólalásokra. — A részletes tárgyalásnál megindult vitában hosszasan beszélt az egyetemek és a felsőbb leányiskolák tételénél *Komjáthy Béla*, a képzőművészetek tételénél *Berzeviczy Albert*, elítélvén a secessiót, *Pichler Győző*, a ki *Hockot* támadta, a miért a művészek ellen indított hajszával igyekezik a művészetet terjeszteni.

KÖZÉLETÜNK.

Püspökválasztás előtt.

(Vége.)

A ki most Erdély püspöki székébe ül, annak számot kell vetnie az unió magasabb rendű jelentőségével, a mely nem uniformitás, nem lélekölő kényszerzubbony, mint azt az Erdélyi Protestáns Lap magyarázza, hanem életet, mozgást, tevényt szülő egyesülés az egyház nagy céljainak munkálására. De azzal még, hogy Erdély megengedi kimondatni, hogy ő Magyarországgal egyesült. ő is része a magyarországi reformált keresztyén egyháznak; sőt még azzal is, hogy bemegey a zsinatba és segít ott törvényeket hozni, melyek ő rá nem tartoznak, e nagy célok munkálására szükséges egyesülés nincs végrehajtva, sőt ez utóbbival épen nevetségessé van téve, midőn törvény által szentesítünk egy olyan jogi képtelenséget, mely az eddigi unióban előttünk áll, a melyszerint Erdély is alkotmányos uton: vitatkozás, szavazás által befoly az egyházi törvények megalkotásába és mikor a zsinatból hazamegy, azt mondja: „Azokat a törvényeket csak nektek csináltuk, majd itthon csinálunk itt magunknak másokat”. Hogy e képtelen helyzetet Magyarországon eddig is nem látták volna, az fel nem tehető; hanem várták, mit fog csinálni Erdély!

Erdély új püspökének be kell látnia, hogy Magyarországon a reál-uniót és az által a képviselői alapon a zsinat-presbiteri rendszer felé közeledést, majd annak megvalósítását nem azért sürgetik Erdélytől, mintha hiúságuknak hízelegne, hogy a maguk rendjét a gyengébb félre rá tudták erőszakolni, vagy mintha talán gyermek módjára az uniformisban gyönyörködének. Be kell látnia, hogy Erdély u. n. képviselői alkotmányos szervezetében épenséggel nincs megvalósítva az a teljes

autonomia, mely negatív elvével ellene áll minden, kívülről az egyház ügyeit érinteni akaró beavatkozásnak; de *másfelől pozitív elvével szabad mozgást biztosít az egyház kebelében minden jogosult tényezőnek és tért enged az egyház építése körül minden hivatott tehetségnek*. Az erdélyi kiváltságos egyházban a leghivatottabbak: a lelkészek és a legjogosultabbak: a presbiteriumok számára nincs közkinccsé téve ez az autonomia; erről azok nem mondhatják: „Ime, ez az *enyém is!*” és ennél fogva nem is lelkesülnek érte. Tehát az autonómiának minden jogosultakra kiterjesztésével minden hivatottakat *bevonní* a közegyház, ezen közös birtok javának munkálására, építésére, — a mi Erdélyben nincs meg — ezt akarjuk Magyarországon elérni a reál-unió sürgetésével; ez pedig, mint Erdélyben is beláthatják, teljességgel nem egyesek jogosulatlan törekvése, hanem magasabb rendű közérdek, *salus rei publicae*. Ha ezt Erdély hivatalos lapja nem akarja meglátni: meg kell látnia a püspöknek és ehez szabni Erdély és Magyarország egymáshoz való viszonyában kifejtendő munkálkodását.

Ugyancsak az Unió teljesebbé, bensőbbé tételére tartozik az is, hogy az menjen át Erdélyben a köztudatba, az erdélyieknek vérebe, szívébe. Itt Magyarországon az erdélyi testvéreket minden fentartás nélkül öleljük testvéri keblünkre; ifjainknak nem egyszer a mieink mellőzésével biztosítunk megélhetést iskoláinkban; tőlök ájtjövő lelkészek az idegenkedésnek, pláne gyűlölködésnek leghalványabb jeleivel sem találkoznak nálunk. De a mieink ezt onnan el ne mondhatják. A valódi egyesülés munkálása lévén célunk, nem feszegetjük azokat a kellemtelenségeket, melyeknek a mieink erdélyi testvéreink körében ki vannak téve; hanem azt hangsúlyozzuk, hogy Erdély új püspökének teendői sorába fel kell venni az unió teljességre vitelet ez irányban is, hogy a négy kerület hathatós szeretete legalább egyesekkel szemben legyen némileg viszonzva Erdély részéről.

Ha aztán az egyházkerület *beléletének* mezején hordozza meg tekintetét: mint vízből kiemelkedő szikla zátonyok, merednek szeméi elé *a lelkészi kar szármalmas helyzete; ennek hittani iránya és a theol. fakultás félszeg helyzete a közvéleményben*, mik az egyház hajójának haladását veszélyeztetik.

A szegénység, sajnós, nem ismeretlen a Királyhágón inneni papság körében sem. Hanem ez itt a papságnak szegényére nem válik; a különben meglevő személyes kifogástalanság itt teljesen megnyugtató tiszteletet biztosít a lelkészeknek. Sőt eltekintve a socializmus atheista és ezzel együtt egyházellenes, papgyűlöli jelenségétől, maga a lelkészi állás olyan tiszteletes maga még itt a nagy többség előtt, hogy azt kisebbíteni önmaga kisebbségének ismerné mindenki; és olyan, hogy az a méltatlan viselőknak is biztosítja a tiszteletet. A Királyhágón inneni lelkészi kar társadalmi helyzete egészben véve kielégítő. Ennek a testületnek van súlya. És ezt köszönheti annak, hogy a magyarországi alkotmányos egyházszervezetben a lelkészek, mint testület jelentkeznek, foglalnak helyet, képzettségöknek, hivataluk jelentőségének megfelelő befolyás biztosítván nekik az egyház minden ügyeinek intézésében és minden fokon. És az a súly, a melylyel bír a köztudatban a lelkészi állás, meglátszik az itteni lelkészeknek magaviseletén, fellépésén, mely attól a jelentőségtől, sulytól öntudatos lesz és biztos, lehet itt-ott az önbizalom nyerseségig megy, de abban az önbizalomban erő van. Az erdélyi papsággal ez nincs meg. Mikor Erdély hatalmas, tehát erőszakos főurai kiszorították az egyház

kormányzásából az egyházi rendeket, a lelkészeket, ezzel megnyitották az útját ezen testület erkölcsi súlya, tekintélye fokozatos elenyészésének. A kinek mint egyházi embernek semmi befolyása, hatalma az egyházban, hogy lehetne annak tekintélye súlya a társadalomban!? Ha az a pap semmi az egyházban, lehetne-e valami a világban?! Észrevétlenül, öntudatlanul megcsontosodott a közfelfogásban, gondolkodásban annak a lelkészi állásnak a kicsinylése, melyet ilyen nagyon kicsinynyé tettek, megaláztak épen ott, a hol arra képesítettégénél fogva neki kellene az első szerepet vinni, t. i. az egyházban. Minthogy a kálvinista papság független, szabad gondolkozása, rendületlen bátorsága az a sziklaszirt, melyen legbiztosabban megtörik minden önkénykedési, hatalmi kísérlet: fel lehet tenni azt, hogy a papságnak e megalázása tervszerű volt. Tervszerűség az is, hogy e papságból egyet: a püspököt kiválasztva, azt magokkal — legalább látszólag — egyenlővé teszik az egyház méltóságos nagy urai, óvatosan örködvén azonban még ezzel az egygyel szemben is a hatalom megosztása felett; t. i. kizárták a kerületi közgyűlésen elnökölhetőségéből. Ez egyen kívül egyebet mindent megadtak neki: egyházkerületi főgondnoki (status kurátor) méltóságot, titulust, korlátlan hatalmat, mely bántatlanul elmehetett az önkénykedésig, zsarnokságig, csak az ő kiváltságos érdekeiket ne sértse! Elisment . . . a papsággal szemben! és nem sértette a hatalmasok érdekeit. Nem kálvinista egyházba való az a viszony, mely Erdélyben püspök és papság között kifejlődött, mert e viszonyban itt a püspök a legtávolabbról sem primus inter paros, nem atyja, barátja az ő paptársainak, hanem az a hatalmas úr, kinek vagy kegyében kell állania és akkor minden szabad; vagy reszket előtte a nyomorult féreg. Ha egy pap Erdélyben a püspökkel valamiképp ellentétbe mer helyezkedni, annak így vagy úgy, törvényesen, vagy törvénytelenül, de bizonynyal pusztulnia kellett és kell; az akár harakirit végezzen magán mindezzel gondolkodás nélkül, mint a chinai a nap fija haragja előtt, vagy löjje föbe magát, mint a muszka az atyus parancsára, mert élni úgy sem fog többé. Hogy az egyház magasabb érdeke szempontjából, az abszolút uralom sikeresebb volta felől táplált meggyőződésből történt-e a papság ezen megfélemezése, nem tudhatjuk; de a tény maga megvan és bizonyos, hogy akármilyen okból történt, helytelen, sőt végzetes, a menyenyiben ezzel egy egész művelt nagy testületet zárt ki az egyházépítés nagy munkájából és így: az egy ember kezébe letett ellenőrizetlen összes hatalom eredményezte azokat a botrányokat, mik az erdélyi egyházkerületet a minap alapjaiban megrendítették; de eredményezte a lelkészi kar munkálkodásának olyan irányban terelődését is, a mely hivatali állása tekintélyét végképen aláásta. A mint ugyanis e testület érezte, hogy az ő munkájára az egyházban semmi szükség: a szellemi munkától elfordult és fordult a kézi munkához: szántás, vetés, nem ritkán kapálás, mindenütt kupeckedés barmokkal, tejjel, majorsággal, kertiveeményekkel stb. olyan mérvben, a mint azt Királyhágón innen még a földművesek között is kevesen teszik. De kényszerítette erre a szegénység is. 2—300 frt fizetés egy intelligens családnak! Természetesen ebből csak úgy él meg, ha életmódja semmiben sem különbözik azokétól, a kiknek ennyi évi bevételök van: a szegényebb sorsú földművesekétől. És kényszeríti végül az a felfogás, az a földhöz ragadt gondolkodás, mely az erdélyi embert jellemzi. Itt ugyanis a szegénység gyalázat, becsülete a vagyonnak van. (Teljességgel nem tulzás!) Itt lehet valaki tudományosan képzett, társadalmilag

művelt, eszményien becsületes, ezekkel szegényen nem hogy tiszteletet tudna magának kivívni, de ellenkezőleg mint átok fog reá nehezülni, mind az a szellemi kiváltság, mert — ugymond a világ — vajon minek az neki, a koldusnak!? Ez áramlattal szembe szállni a lelkész sem képes. Hanem mivel mindenféle azt látja, hogy a gazdaság nélkül ő hivatalos állásával is semmi, míg azzal — ha addig nem volt is — bárkinek megjön tisztelet, becsület, tekintély, társadalmi befolyás: kétségbeesett erőfeszítéssel veti rá magát a vagyonszerzésre, a mely sikerül is mindnek. Hanem míg odáig eljut; míg valaki 2—300 frt évi jövedelemből vagyont gyűjt, pedig Erdélyben mindenki gyűjt, mennyit kell nélkülözni, milyeneket kell megpróbálni, az leírhatatlan. Azonban nagyon könnyen elgondolható az, hogy ilyen életmód folytatás mellett milyenné lesz még az a tanult, intelligens ember is! Rettenetesen lesújtó ítéleteket lehet hallani az erdélyi előkelő uraktól az ottani papságról. Pedig az annak, hogy ilyen, csak közvetve oka. Ha az új püspök most, mikor az államsegély a papság anyagi helyzetén nagyot segít, ennek felhasználásával, a saját magas állása előnyeinek latbavetésével nem próbálja, vagy nem tudja az egyházkerület papságát tulajdonképeni hivatásához visszaterelni, hogy ennek az állásnak méltó betöltésével szerezzon magának igazi, t. i. erkölcsi tekintélyt; ha ez alárendelt, szegényletes helyzetéből a lelkészi kart az új püspök sem tudja, vagy nem is akarja kiemelni és illetőleg kiemeltetni: úgy ő hivatásának legmagasztosabb része iránt nem bír érzékkel. Mert az erdélyi kerület tovább kiépítésében feltétlenül legsürgetőbb szükség a papság erkölcsi súlyának a köztudatban emelése. És mikor ezért a Tiszán túl harcolunk: ne vélje az „Erdélyi Prot. Lap“ (1. 9-ik szám) hogy itt valami titkos, Sinai-féle hierarchikus ábrándokat akarnánk becsempészni az erdélyi papság lelkébe. Óh nem! Tiszántulnak volt nagy hierarchista Sinaija, de volt nagy presbyterialista Révész Imréje is. És bár amaz is nagy ember, de annak eszméi — mint erről az „Erdélyi Protestáns Lap“ egy kis helyszíni szemle után meggyőződhetünk! — a lelkekben nem verhettek gyökeret még a lelkészeknél sem! Ne vélje az „Erdélyi Protestáns Lap“, hogy az a törekvés, mely egy tudományban, erkölcsiségben kiváló (legalább így kell lenni), nagy testületet vissza akar adni eredeti rendeltetésének, felakarja azt emelni hivatása magasiatára, — ne vélje, hogy ez jogtalan hierarchikus törekvés, — nem, ez történelmileg jogosult óhaj, melynek alapjai ott vannak Erdély régi törvénykönyvében az AC-ben és Erdély nagy püspöke Geleji Katona István Kánonaiban; valamint ott vannak a tapasztalatban, mely mutatja: mivé lett az erdélyi nép hitélete a szabad, független munkálkodási jogtól kifosztott papság vezetése alatt! végül ott vannak a józan észben, mely azt mondja, hogy ha az erdélyi hivatalosoknak és az „Erdélyi Protestáns Lap“-nak nincs szüksége, — az egyetemes egyháznak igenis van szüksége annyi intelligens emberre; van szüksége arra, hogy e magasztos hivatást betöltő művelt osztály, testület hivatása magaslatára emelkedjék, benne az ő hivatala által indokolt, sőt megkívánt önbecsület, önbizalom felebredjen.

Az erdélyi papságnak nem ártana egy kevés pietista „tinctura esep“, hogy tulságos „liberalizmusa“ valamiképp, lelki vegyfolyamat útján tiszta bibliai hitté alakuljon át. Az a sivar racionális szellem ugyanis, a mely hozzánk ezelőtt mintegy 3 évtizeddel belopózott, az erdélyieket még ma is fogva tartja. Ők a hittani irányban még ma is ott tartanak, a hol a külföldi

művelt országok ezelőtt egy századdal voltak és a hol a pesti és sárospataki theológia ezelőtt 30 évvel volt. De a pesti theológia azóta per varios casus eljutott a dühöngő pietizmusig, álszenteskedésig, a sárospataki is dogmatikai tanszékének legutóbbi betöltése alkalmával nyilvános bizonyosságát adta a beismerésnek hogy tévelygő uton járt, tanárának székfoglaló beszédéből józan evangéliumi szellem lengett felénk. Hanem a nagyenyedi theologia racionális álláspontján állt rendületlenül a legutolsóig. És erről a sorvasztó theol. irányról mondja az „egy közgyűlési tag“, hogy az erdélyi papság „őseitől századokon át örökölt tanaiból semmit fel nem ad.“ — Vajon nem-é? Hát vajon az erdélyi papság őseinek ezek lettek volna a tanai? Vajon az erdélyi unitáriusokkal nem az erdélyi papság ősei harcoltak-é? Nem azokat a kálvinista őseket nevezik-e még a törvénykönyvben is orthodoxusnak, fejedelmekkel együtt? Mi úgy tudjuk, hogy még csak fél-századdal elebb is ugyanazokat vallották és követték az erdélyi papság ősei is, a melyek a bibliában vannak kijelentve és az azon épült symbolikus könyvekben formulázva. De ezeket a mai papság feladta és vall oly tanokat, melyeknek alapja a bibliában nincs meg és a melyek nélkülözhetővé teszik a bibliát még **papi** háznál is.* Mivelhogy Erdély a lelkiösmeret-szabadság klasszikus földje (a multa nagyon igaz, de ma teljességgel nem áll!), ez -- úgy vélik, jogot ad elvetni mindent, a mi „a józan észszel nem egyezik.“ E „józan ész“ kultusz nagyon szomorú eredményeket hozott elő Erdély népének hitéletében. Itt üresek igazán a templomok; de még üresek a szívek. A keresztyén buzgó szeretetnek alig valami jele. Adakoznak jóformán csak a mágnások, kiket „a nemesség kötelez“, mert ez az előkelőséghez tartozik — ott, a hol ez nyilvántartatik. De a középosztály, a nép alig valamit. Perselyekbe egész éven át egy vasárnap sem, csak az urvacora osztások alkalmával; nincs is felvéve az istentisztelet részül az adakozásra felhívó szózat. De ott vannak a közgyűlési jegyzőkönyvek, azok számot adnak a nagyközönség szeretetéről. De hát ez természetes. A hol nem a bibliából prédikálnak, mert ez „*művelt embernek ma már nem való*“; a hol „nem tudnak hinn a Krisztus istenségében, mert az érthetetlen“; a hol fiatal lelkész-jelölt nagy erős hitű lelkész prédikálására a feltámadás ünnepén, megdöbbenve kiált fel: »Uram, engem eddig csak kételkedni tanítottak és abban olyan sivár volt a lelkem; Önnek egy új lelki életet köszönök“ s csakugyan még hosszú idő multán is hálálkodva ír a lelki nyugalomért, mit egy lelkész egyetlen prédikációjával szerzett neki: ott krisztusi életet várni nem is lehet. — A leendő erdélyi püspök példájából meg kell látnia valahára az

* Tisztelt munkatársunk e szavaira megjegyezzük, hogy mi is ősi kollégiumunk hagyományos jellegéhez híven, *rendületlenül a pozitív evangéliumi alapon állunk*; ilyen szellemen kívánjuk nevelni theologus növendékeinket is; hitet kívánunk a lelkésztől is, mert e nélkül nincs kálvinizmus, sőt nincs még keresztyénség sem. De ellene vagyunk a pietistikus és methodistikus *tulzásoknak*; mert ezekről tudjuk, hogy a kétségtelenül sok haszon mellett, az idők folyamán sok kárt is tettek s szakadásokra vezettek. Ez az álláspontunk s a ki nem ezt mondja rólunk, nem mond igazat. Sőt mi úgy tudjuk, hogy a *pozitív hit* dolgában a kolozsvári theologia mostani érdemes tanári kara ellen sem lehet kifogás. S ha e karnak főként egyik, különben tisztelt tagja ellen a közel multban mégis volt, annak oka inkább a veszedelmes tulzásban keresendő. Mert más a methodizmus és ismét más a kálvinizmus! S mert ez a férfiú ezt megérteni nem akarta, ezért akasztottunk vele tengelyt mi magunk is, kik e kettő között levő nagy különbséget nemcsak a betűből, hanem a gyakorlati életből is ismerjük.

erdélyi kálvinistaságnak, hogy a műveltséggel teljesen összeegyeztethető a hit a kijelentés tárgyaiban; hogy a lelkészeknek kötelessége építeni és nem rombolni. A racionalizmus mint mindenütt, nálunk is csak rombolt, legnagyobb arányokban Erdélyben. De az eddigi püspökök a valláserkölesi szegénységet az anyagi nyomor mellett nem látták, vagy nem volt erejük azon is segíteni. Roppant munkaerejét, teremtő lángelméjének összes képességét Szász Domokos is egyedül a vagyoni ügyekre fordította. Az új püspöknek már sürgetőbb feladata a valódi ker. élet megteremtése.

Hogy a kolozsvári theol. intézet iránt a közrend, a béke, az egyházkerület reputációja, jövőendő valláserkölesi élete érdekéből az új püspöknek mi lehet az állásfoglalása, azt főleg Szász Domokos után felismerni nagyon könnyű. Arra az álláspontra helyezkedni aztán, a jelöltek bármelyikének, egyénileg könnyű lesz-é, — az más kérdés.

Hogy az erdélyi keperendszerre is — a mely mint vérszopó polyp tartja fojtogató karjai között a papságot — ki kell terjesztenie tevékeny figyelmét az új püspöknek; azt, mert oly régi, olyan nyilvánlátható, innen mondani feleslegesnek tartjuk.

E nagy horderejű feladatok elvégzésére, ama kitünő állás méltó betöltésére pedig választ az egyházkerület „tudománnyal, valódi lelkipásztori jellemmel, kormányzói bölcsességgel kitünő“ férfiut *kizárólag az erdélyi egyházkerület kebeléből*, mert így írja ezt elő mind a magyarországi ev. ref. ker. „Egyházi törvényeink“ 176-ik §-a, mind az erdélyi egyházkerület külön *Utasításának* 159-ik §-a.

„ „

A Közalap-Végrehajtó-Bizottságnak az egyházi adózási viszonyokról szóló jelentése.

Főtiszteletű és Méltóságos Egyetemes Konvent!

A mult, 1898-ik évi Konvent 68. jzöki határozatában azt az utasítást méltóztatott a Közalap-Végrehajtó-Bizottságnak adni, hogy a jelen Konventre tegyen részletes és indokolt javaslatot arra nézve, mennyit fordíthat a Közalap évenként a hívek terheinek könnyítésére, ha a lelkészfizetések kiegészítése az állam által életbe lépett és a Közalap számára eddig adott 100,000 firt megadatik. E határozat végrehajtásához pedig szükségesnek látván az egyetemes Konvent az egyházi adózási viszonyoknak pontos összeírását, 69. jzöki végzésével egy külön bizottságot küldött ki az ezen összeíráshoz szükséges iverk megszerkesztésére és felhatalmazta e bizottság egyházi elnökét, hogy az elkészített és megfelelő példányban kinyomatott rovatot iverket hivatalból küldje meg az egyházi hatóságoknak.

Ez az ad hoc bizottság a vett megbízásnak megfelelőleg még a mult évi Konvent folyama alatt összeült s az összeíráshoz szükséges iverk mintáját megszerkesztette, az iverket kellő példányban rögtön a Konvent után kinyomatta, elnökileg szétküldötte és kellő utasítással ellátva, azoknak a végrehajtó-bizottság jegyzőjéhez leendő beküldését elrendelte.

Végrehajtó-Bizottságunkhoz az összeírás iverk m. é. december hó folyamán érkeztek be; és pedig beküldetett a *dunamelléki* egyházkerületből 256 anya-, 43 társ-, leány- és fiók egyház, összesen 299 egyházközség jelentő iver; a *dunántúliból*: 286 a. e., 72 t., l.- és f.-e. együtt 358 e.; a *tiszáninneniből*: 350 a. e., 109 t., l.- és f.-e. = 459 e.; a *tiszántúliból* 562 a. e. 34 t., l.- és f.-e. = 596 e. és végre az *erdélyiből* 516 a. e., 140 t., l.- és

f.-e. = 656 e. jelentő-ive, az öt kerületből tehát összesen 1970 anyaegyház, 398 társ-, leány- és fiók-egyház, együtt 2368 egyházközség jelentő-ive.

A jelentő-ivek egybevetetvén az egyes egyházkerületeknek rendelkezésünkre állott legújabb „Névtár“-aival, kitünt, hogy az öt egyházkerületből összesen 24 egyház jelentő-ive nem küldetett be. A hiányzók a következők: a *dunamelléki* kerületből: Magyar-Gyöng, Vác, Budapest és Gödöllő; a *dunántuliból*: Balaton-Udvári, Császárs, Daruvár, Érsek-Ujvár, Fiume és Losonc; a *tiszántuliból*: Mező-Berény és Nyíregyháza; végül az *erdélyiből*: Ardó, Alsó-Balázsfalva, Kis-Fülpös, Magyar-Nagy-Fülpös, Mező-Ujlak és Monó, továbbá Fogaras, Kolozsvár, Kézdi-Vásárhely, Maros-Vásárhely és Székely-Udvarhely püspöki vizsgálat alatt álló egyházak jelentő-ivei.

A jelentő iver a következő adatok feltüntetését kívánták meg: a) egyháztagok összes száma; b) egyházi adót fizetők összes száma. 1. Mennyi volt az egyházközségi tagok összes egyenes állami adója az 1897-ik évben? 2. Hányan voltak 1897-ben, a kiknek egyenes állami adója 10 frtnál kevesebb volt? 3. A 10 frtnál kevesebb állami egyenes adót fizetők összesen mennyi egyházi adó volt kivette 1897-ben? (papi és tanítói fizetésre és az egyház többi rendes szükségleteire együttesen számítva). 4. Ebből egyénenként mennyi volt: a) a legkisebb, b) a legnagyobb egyházi adó. 5. Mennyi volt 1897-ben az egyháznak évi rendes kiadása a belső hivatalnokok fizetésével együtt: a) egyház fentartására, b) iskola fentartásra, c) a két címen együtt. 6. Ebből mennyi volt kiróva összesen az egyháztagokra egyházi adóképpen? (Készpénz; természetbeliek és szolgálmányok pénzértékre számítva). 7. Milyen volt az egyházi adózás módja 1897-ben? Párber szerint? Vagy az Egyh. Törv. 246. és 247. §§-aiban megjelölt módon rovatott ki az egyházi adó? 8. A felekezeti iskolába járó gyermekek után mennyi tandíj rovatott ki 1897-ben? (pénzértékben véve a természetbelieket is): a) egy gyermek, b) két vagy több gyermek után.

A szerkesztő bizottság a kérdő pontokat már önmagukban elég világosoknak tartván, utasításba adni csak annyit talált szükségesnek, hogy „a jelentő iv 1. és 2. pontja alatt kívánt adatok a községi B) tabellából irandók be“; továbbá, hogy „a jelentő iv 6. és 8. pontjában említett természetbeliek és szolgálmányok pénzértéke a helyi piaci árak, illetőleg napszámok 5 évi átlagában veendőek fel“.

Ugy látszott azonban mindjárt az iver szétküldése után, hogy a kérdő pontokat jóformán annyiféleképp értelmezik, a hány kiállító közeg van. A tiszántúli egyházkerület esperesi kara értekezletre is gyűlt össze, hogy az egyöntetű eljárásban megállapodjanak, s egy külön utasítást is dolgoztak ki az iver kiállítására nézve. Bizottságunk előadójához is számtalan megkeresés küldetett a püspök és esperes urak részéről; a kellő felvilágosítások meg is adtak és most a nagy anyag feldolgozása után, mégis kénytelenek vagyunk nemcsak az iver különféle módon való kiállítását constatálni, hanem egyszersmind azt is, hogy az iver nyújtanak ugyan egy esomó statisztikai tanulságot; de épen arra nézve adnak igen kevés anyagot, a mi a fő dolog lett volna, hogy t. i. világosan állana előttünk, hogy *hol, milyen és mekkorra* terhet hordoznak különösen a 10 frt egyenes állami adónál kevesebb adót fizető egyházi tagjaink, mert hiszen ezek terhének könnyítését contemplálta első sorban a konvent és ezek terhének meghagyásában van az a veszedelem, a mely minél előbb elhárítandó a tökesegélyek nyújtásával.

Nem akarjuk a t. Konventet az iveren jelentkező összes hiányok részletes felsorolásával fárasztani, csak általánosságban kívánunk ezekre rámutatni.

Az iver legeslegnagyobb részén adó-alanyokul a párok vagy a családfők vannak feltüntetve és nem a személyek, vagy *egyének*, a kikre pedig az iver kérdő pontjai a súlyt helyezték. Van egy esomó iv, a melynek kitöltésénél a kérdő pont világossága dacára *egyházi adó* alatt csak a külön építkezésre vagy egyéb szükségletre kirótt terhet értették s nem egyszersmind a lelkész, tanító, kántor stb. fizetéséhez való hozzájárulást. Az egyházi adózás módjára ha megadták is a feleletet, de igen csekély azoknak az ivernek a száma, a hol a termény- és egyéb szolgáltatás át volna pénzértékre számítva és így közelebbi tájékozást adna a teher nagysága felől, mert hiszen pl. 1½ véka buza értéke nem egy és ugyanaz mindenütt. Az adózás módjának kulesát igen kevés iv adja kezünkbe. Ha megemlítik is, hogy az adózás osztályba-sorozás szerint történik, azt már nem jelölik meg, hogy mi szolgál az osztályba-sorozásnak alapul, vagy hogy hány osztály van felállítva. Feles számmal vannak iver, a melyeken egymásnak merőben ellentmondó adatok vannak a melyek ennélfogva egészükben használhatatlanok bárminek is a kiderítésére. Tömérdek iveren félreértették ama kérdést, hogy mennyi a legkisebb és mennyi a legnagyobb egyházi adó, a mennyiben ezt általánosságban vették és nem azt mutatták ki, hogy a 10 forintnál kevesebb állami egyenes adót fizetőknek mennyi volt a legkisebb s illetőleg a legnagyobb adója, hanem, hogy mennyi volt a minimum és a maximum általában az egyházi adót fizetők járulékaival? Ebből a félreértésből származott igen sok adat megbízhatatlansága. Majd meg kitöltetlenül hagyatván egyes rovatok, még az általános százaléki viszonyok sem voltak ilyen iverknél megállapíthatók.

Az összes egyházmegyék között kettő van, u. m. a békés-bánati és a nagyszalontai, a melyeknél az illető esperes urak odajegyezték, hogy a 10 frtnál kevesebb állami egyenes adót fizetőknek mennyi az összes állami adója; rajtuk kívül ezt még más egyházmegyékben csak szórványosan egy-két egyház tette meg, a melyeknek a lelkésze felismerte, hogy hiszen ez az adat tulajdonképen a fontos, ha ez egybevetetük azután az ezen tagokra kirótt egyházi adó mennyiségével. Mert hogy csak egy-két példát említsünk, pl. Pátkán (Vértesalja, DM.) 322 olyan személynek, a kiknek állami egyenes adója összesen 767 frt 14 kr., az egyházi adója 507 frt 40 kr., tehát az állami egyenes adónak 65%-a; míg a mikor az egész egyházközség összes egyházi adóját viszonyítjuk annak tagjai összes állami adójához, akkor a relatio már csak 35%-ot mutat; vagy pl. Magyar-Atádon (Belső-Somogy, DT.) 9 frt 23 kr. állami egyenes adó után mikor 18 frt 40 kr. egyházi adó esik, ez fölözi a 200%-ot is, holott általánosságban 101% csak az egyházi adó relatioja; avagy — még egy példát emlitve — Bánfalván (Békésbánát, TT.) a 10 forintnál kevesebb állami adót fizetők állami adójuknak 185·2%-át fizették egyházi adóképpen, míg az összes egyháztagok e két című adózása között csak 80·6% a relatio és így tovább.

Ilyen és ezekhez hasonló tanulságos adatokhoz képest, azután mire használhatjuk fel pl. azt, a mikor egyik egyházmegyénknek egy esomó jelentő-ive csak annyit mond „az adózás módja“ kérdésre: „nem is egészen párber, nem is birtok-aránylagosan, hanem régi szokáson alapulólag“, de hogy mi ez a „régí szo-

kás", azt sehol nem jelöli meg; vagy Erdélyben sok helyütt csak annyi van megjegyezve ugyane kérdésnél: „füstsám szerint“, de hogy ez mekkora teher, mi itt az adó-kules, az nincs meg.

Az általánosságban feltüntetett hiányok mellett is azonban nagy tanulságokat szolgáltat ez az összeírás.

A legnagyobbak, az ethikailag súlylál bírónak azt tartjuk, hogy híveinkben, a magyar kálvinista népben tényleg óriási erő van, nagy ragaszkodás ősei vallásához s az egyháznak intézményeihez. Egy bámulatos conserváló erő, a mely a legmesszebb menő áldozatra képes s nem lehet innen a legmagasabb adminisztratív forumról is elég sokszor felhívni a figyelmet arra, hogy „videant consules ne quid respublica detrimenti capiat.“ Minden egyes örálló helyen ennek a felséges erőnek conserválására, fejlesztésére, és az Isten országa dicsőségére való építésére el kell követni mindent! A lelkek intensív gondolkodásával kell egyenértékűt adni azokért a szolgálatokért, a melyeket híveink tesznek az egyház fentartásáért. Meglehet, hogy egy újabb statisztika ki fogja javitgatni a most hozzánk benyújtott összeírás adatokat, egyik-másik pontnál helyesbiteni fogja azokat; de ha a számokban egy-két százzal lesz is változás, a pénzüsszegekben talán nagyobb pontosság; de maga a lényeg megmarad, az a lényeg, mely híveink nagy szolgálatairól tesz bizonyosságot. Az általunk egybeállított összesítő kimutatás szerint az öt egyházkerületben az egyháztagok összes száma volt 2 millió 30 ezer 979, az egyházi adót fizetők összes száma pedig (természetesen itt lehetetlen volt kimutatni, hogy mennyi családfő, vagy egyén, mert ezek össze-vissza vannak keverve az ívekben) 633 ezer 497. Híveink összes állami egyenes adója: 7.186.476 frt 95 kr. A 10 frtnál kevesebb állami egyenes adót fizetők adója: 1 millió 5 ezer 798 frt 60 kr és ezt fizették 297.006-an. Egyház és iskola fentartásra költségvetésileg 1897-ben fordított összesen: 3 millió 514 ezer 152 frt 61 kr. a miből — a tandíjakat nem számítva — 2 millió 286 ezer 573 frt 96 krt az egyháztagok fedeztek a legkülönbözőbb módon kirótt egyházi adóval. Egyetemes egyházunk egyházi adójának az állami egyenes adóhoz viszonyított átlagos százaléka 47-30%, tehát csaknem fele az állami egyenes adónak, nem lévén ebben az összegben sehol benne azok a terhek, a melyek építkezések alkalmával rovatnak ki pótdadókban az egyház tagjaira. Egyházkerületenként tekintve az állami egyenes, és az egyházi adó relációját, ez a dunamelléki kerületben: 41-12%; a dunántúliban 44-98%; a tiszáninneniben 61-04%; a tiszántúliban 54-39%; az erdélyiben 34-95%; de nő e százalék, ha lejjebb megyünk az egyházmegyékhez, a gyülekezetekhez s különösen ha leszálunk az egyes tagokhoz, kivált a legkisebbekhez, a 10 frt egyenes adónál kevesebbet, vagy éppen a 0 állami adót fizetőkhez, a hol pl. egy házatlan zsellér három fizetésre kötelezett családtaggal 13 frt 38 kr. egyházi adót fizet (mint Komlósdon), vagy a hol egy teljesen vagyontalan, bérházban lakó napszámos a családjában lévő négy gyónó lélekkel és 2 tanköteles gyermekkel fizet 11 frt 42 kr. egyházi adót és tandíjat és az ugyanily családi viszonyú, de már házas zsellér fizet 15 frt 22 krt (Galambokon.) Miesoda elenyésző ehhez képest annak a $\frac{4}{5}$ telkes gazdának a 25 frt 47 kros egyházi adója, a kit ennyivel ró meg a presbyterium!

A másik tanulság, a mi a mostani összeírásból elének áll s a mi most egyetemlegesen szemléltetővé lett és nemesak szórványosan demonstráltatik: egyházi

adózási rendszerünknek nemesak nagy különbözősége, hanem szinte tarthatatlanná vált igazságtalansága, mely mozzanat jóval több okot adhat egyeseknél az elkeseződésre, mint magának a nagy tehernek a hordozása; mert hogy egy zsellér ember éppen akkora egyházi adót fizessen, mint az egész telkes gazda (mint pl. István-diban, hol egész telkes gazda 7 lélek után 22 frtot, zsellér 7 lélek után ugyancsak 22 frtot fizet), már ez is igazságtalanság; de hogy a míg a telkes gazda egyházi adója csak 7 frt 6 kr, addig a napszámosé 6 frt 72 kr legyen, mert hát „vagyonra való tekintet nélkül minden gyónó személy után 3 frt 43 kr“ vagy annyi, a mennyi az egyházi adó: ez az eljárás már egyenesen magában hordja az elégtelenség csiráját, egy kis kívülről jövő „alkalmas“ idő s kész a veszedelem.

A különböző adózási módok közül csak éppen kettőre akarunk rámutatni egész tárgyilagossággal: ez a felső-baranyai egyházmegyében divó *lukma*, és az erdélyi kerületben, kül nősen a székelyföldi egyházmegyékben szokásos *keperendszer*.

A lukma-rendszer szerint minden 15—16 évet meghaladott férfi s minden férjezett vagy özvegy nő, illetőleg 28 évet meghaladott hajadon, vagyoni állásra való tekintet nélkül, egyenlő mértékben viseli az egyház terheit. E rendszernek ama régi pénzügy-jogi felfogás képezi az alapját, hogy az adó tulajdonképen viszont szolgálat s miután az egyház mindenkit egyenlően részesít az igében és a sakramentumokban, tehát egyenlően kell mindeneknek a viszontszolgálatot teljesítenie a terhek hordozásában. Az elven azonban némi rést üt az, hogy a lukma keretében vannak oly adónemek is, a melyek a családfők, illetőleg a gazdák terhét képezik, pl. sódar, fa, fuvar stb.

A keperendszer mégis ennél valamivel igazságosabb, a mennyiben ez a maga keretében ismer egész kepeket, felkepeket és oszporásokat. Az egész kepefizetés alapja a 12 kalangya termés. (1 kalangya: 27 kéve; 3 kalangya $1\frac{1}{2}$ hectolit. gabona.) A kinek már most 12 kalangya gabonája terem, az mint egész kepe fizet 3—3 kalangya őszt és tavaszt és vagy 1 terü fát, vagy e helyett 40 krt; félkepe, a kinek 6 kalangyája terem, az ilyen fizet $1\frac{1}{2}$ kal. őszt, $1\frac{1}{2}$ kal. tavaszt és félterü fába 20 krt. Oszporások a vagyontalan cselédek, napszámosok. Egész oszpora 30 kr., féloszpora 15 kr. Vannak aztán az u. n. árvakepek, ezek a földdel bíró kiskorúak, a kik pénzben fizetnek 2 frt 40, 2 frt 50 krt személyenként. A kepezési rendszerben van már tehát némi osztályozás; de ennek, — terhes volta mellett, — abban jelentkezik a hibája, hogy egész vagy félkepet tartozik termése után az is fizetni, a ki nem a saját földjét, hanem bérben bírt földet munkál. Bármi módon van a 12, vagy a 6 kalangya termése, mindegy, a fő, hogy van s így fizetnie kell. Az elégtelenséget itt is magában hordja a rendszer önmaga. És a teher nagyságára elég legyen pl. csak Barátost (orbai e. m.) megemlíteni, a hol pl. az, a kinek összes állami adója 2 frt 74 kr., az 9 frt 40 kr. egyházi adót fizet.

Egészen aristokratikus jellegű e teljesen és szinte tulhajtottan demokratikus adózási módokkal szemben a templomi székek szerint való adózási mód. Sajátságos még a leginkább a felső-szabolcsi egyházmegyében szokásos családi rendszer, vagy ős-családonkénti (a mint Erdélyben nevezik) adózás, a melynek alapja a telek-rendszer, hogy t. i. habár a telek több felé oszlott is meg s házas egyháztagok között oszlott meg, csak az ős-eredeti családfő van egyházi adóval terhelve (pl.

Anares). Ilyenforma Erdélyben az u. n. füstszám szerint való adózás, a mely a házat veszi alapul, de nincs tekintettel arra, hogy esetleg több házas család is lakhatik abban, tehát több családfő, az egyházi adó-fizető az a családfő, a kitől elágazik a többi.

A vagyon-aránylagos rendszerhez közeledik az a mód, a mely az igavonó állatok számát veszi alapul; de ez a rendszer sínes következetesen keresztül vive, mert a 4 igavonó a maximum s itt aztán mind egyenlő a teher, akár csak 4, akár pedig több az igavonók száma.

Az osztályba-sorozás is sok hiányt mutat. Nehezen találják meg az igazságos kulesot; e mellett is rendszeren legalul legnagyobb a teher. Pl. a 0—2 frt áll. adóra 1 frt 81 kr. esik egyházi adókép, a 2—5 frtra 3 frt 83 kr. — az 5—10 frtra 6 frt 79 kr. olyan egyházban is, a hol az osztályozást egész 13 osztályig elaprózták.

E vázlatos áttekintésből is újabb meggyőződést szerezhet a m. t. konvent, hogy feltétlenül már most gondoskodnia kell arról, hogy egy külön *bizottság küldessék ki, a mely egyházi adózási viszonyainkat tegye beható tanulmánya tárgyává a most beküldött adatok felhasználásával és a mennyiben szükséges, azoknak az illetékes forumokkal való közvetlen érintkezés folytán leendő kiegészítésével. Ez a bizottság azután a maga tanulmányának eredményeképen dolgozzék ki egy adózási reform tervet különös tekintetbe véve azokat az előkészületeket is, a melyek a pénzügyminiszteriumban folyamatban, illetőleg tervben vannak az állami egyenes adók reformjára vonatkozólag. Ez adó-reform terv a bizottság által elkészítettvén küldessék meg az egyes egyházkerületeknek, ezek útján az egyházmegyéknek, hogy az autonomikus uton már e kérdés teljesen előkészítve mehessen a legközelebbi zsinat elé.* Veszedelem rejthetik a késedelmezésben s az ügy tovább halogatásában!

De bármennyire érezzük is az ügy fontosságát, sürgősségét s bármennyire szem előtt tartottuk is a Főtiszt. és Mélt. Konventnek a mult évben hozott fenntisztelt határozatát, mégis kénytelenek vagyunk jelenleg

tekintettel arra, hogy tudomásunk szerint az adóterheknek töke-segély útján való könnyítése kérdését egyházkerületi közgyűlésen csak két egyházkerület, u. m. a dunántuli és a tiszántuli, tárgyalta, a más három nem is foglalkozott azzal:

tekintettel továbbá arra, hogy ama két egyházkerület közül is, a melyek már a segélyre nézve felajánlásokat is tettek, csak az egyik, a tiszántuli készített olyan munkálatot, a mely tényleg elfogadható adatokkal igazolja kérését és ajánlatát:

végül tekintettel arra, hogy négy egyházkerületre nézve azokból a jelentő-ivekből, a melyek az adózási viszonyokra nézve kiállítottak, épen sok ivnek hiányos adataiból újabb, részletesebb kimutatások bekívánása nélkül a segélyezés igazságosságát, avagy méltányosságát és közmegnyugvásra leendő eszközölését lehetetlen biztosítani:

Mondja ki a főtiszt. és mélt. konvent, hogy az egyházkerületek utasítsanak, hogy az adózási viszonyokkal minél sürgősebben foglalkozván, lehetőleg már a legközelebbi rendkívüli konventre terjesszék be adataikat; de ha talán ez az idő rövidsége miatt kivihető nem volna, akkor mindenesetre a jövő évi Konventre kellő időben oly munkálatokat nyújtsanak be, a melyek alapján a segélyezés eszközölhető legyen. A beterjesztendő

munkálatoknál, az e nemű segélyezésnek amaz elvét kell szem előtt tartaniok, mely szerint a Konvent egyenesen magukon a tulterhelt adófizetőkön kíván a maga nyújtandó segélyével könnyíteni, tehát hogy ennek megfelelőleg az adatoknak az *egyénekre* súlyosodó terheket kell kimutatniok, mert csak így érhet célt a segélyezésnek ez a neme;

továbbá határozza el a m. t. Konvent, hogy a közalapi költségeloirányzat keretében az ezen segélyekre kimutatott összesen 8611 frtot erre a célra a kellő előmunkálatok beérkezéig felreteszi;

és végre utasítsa a Végrehajtó-Bizottságot, hogy a kerületek egységes munkálatához szükséges összeírási iveket állitson össze s azokat kellő utasítással bocsassa azok rendelkezésére.

Mely javaslataink elfogadását kérve kiváló tisztelietünk jelentésével vagyunk

Budapest, 1899. április 10-én, a Főtisztelietű és Méltóságos Konvent aláztatos szolgálai:

Kenessey Béla.

Dókus Ernő,

a Közalap v. biz. jegyzője.

a Közalap v. biz. elnöke.

Ujfalussy Béla ünnepeltetése.

A kitüntetés, melyben a közpálya munkásai részesülnek, nemesak magára az azt elért jelesre nézve öröm, hanem m goszítja vele ezt az örömet rendszeren az a kör is, mely közelebbiről ismeri, szereti és tiszteli. Mikor *Ujfalussy Bélát* az egyházkerület a főgondnok után következő magas polcra emelte, majdnem egyhangulag, ez nemesak az egyház emez önzetlen és buzgó fiát töltötte el örömmel, hanem az ő szívének dobbanása a vele összeforrott szűkebb körre, a felsőszabolcsi egyházmegyére is áthatott, mely jeles oszlopférfiának, tevékeny tanácsbirájának kitüntetésében önmagát is kitüntette, megtisztelve látja

Annál a szoros viszonynál fogva, mely Ujfalussy Bélát, — kinek atyja 2 évtizeden át viselte az egyházmegyei gondnoki hivatal terheit és pedig mindenkor a szó legteltesebb értelmében elől világitva, — a f. szabolcsi e. megyéhez köti, nekünk kellett természetesen az elsőnek lennünk az iránta való tisztelet és új tisztségére vonatkozó szerencsekívánatok nyilvánításában. *Görömbei Péter* buzgó esperesünk, a kinek figyelmét sokkal aprólékosabb dolgok sem szokták kikerülni, megértve szívünk érzéseit, összehívta egyházmegyénk tisztviselőit, a kik közelből-távolból Nagykállóba gyűltek a kitűzött időben, ápril 4-én, honnan Szakoly felé indult a menet, hogy az ott gyülekező tagokat magához vegye. Képviselve volt ebben a lelkesi kar 12 taggal, a tanítói 3 taggal, a világi elem szintén 3-mal.

12 óra felé járt az idő, midőn a menet Ujfalussy főjegyzőhöz Mihálydiba megérkezett. Ott családi körben részesült a mi büszkeségünk tárgya benső, szívvelyes ovácziókban. Az egyházmegye nevében Görömbei Péter esperes üdvözölte őt, emelkedett szellemű beszédében rámutatott az ősök kastélyában, hol minden egy kálvinista magyar uri családról beszél, az ősektől örökölt hagyományos protestáns szellemre, Ujfalussynek a protestantismus érdekeiért szóban, tollal és tettben folytatott munkásságára, jelezvén, hogy ezen újabb kitüntetése egészen természetes eredménye az ő egyházas működésének. Végül kérvén az ünnepeltet, hogy magasabb körű tisztségében se hagyja el egyházmegyénket, eddig annyi odaadással teljesített tisztségeit,

Isten áldását kívánta az ünnepeltre, egyházi szolgálataira és szeretett családjára.

Az elhangzott eljenekre meghatottan válaszolt egyházkerületünknek új világi főjegyzője. Elmondotta, hogy az ő egyházas életének fája a mi egyházmegyénk talajától nőtt fel s ha talán gyökerei a szomszéd területekbe is átnyúltak, ez a talaj jóságának, az őt körülvevő s dajkáló egyházmegye szeretetének tulajdonítható. Egy szerény, nem a látszatért, nem a kitüntetésekért élő igazi magyar lélek nyilatkozott a megható szavakban s ha növekedhetik még szemünk előtt Ujfalussy, e szerény, de öntudatos munkásságról tanúszkodó beszéd szívünket ejtette meg s a reá tapadó csillogó szemekből csak azt lehetett kiolvasni, hogy egy eszményeinek élő, egyháziasságát tettekben nyilvánító magyar és kálvinista voltára büszke, azokért lángoló lélek elbűvölő hatása alatt állott mindenki. Hallani kellett ezt a beszédet, de leírni, hatásában méltányolni nem lehet. Ilyennek ismerjük, mint ilyen tiszteljük, szeretjük őt, ezért büszkeségünk nekünk ez a világi pap.

Az ünneplés hivatalos részére barátságos fogadtatás következett, a ház úrnője s hájos leánya, Madarászné úrnő szívélyes vendégszeretetükkel magasra fokozták az emelkedett hangulatot. Ebéd folyamán az emelkedett érzések az ajkakra ömlöttek; mindenkinek szívét nyomta valami, ki kellett fejezni a dagadó érzéseket. Az esperes úr a ház királynőjére, Nagymaté Albert főjegyző az ünnepeit emeltek poharat, ki az esperest, majd lelkésztársait (ő is pap, csak palást nines rajta), és a tanítókat köszöntötte fel. Majd jobban jobban apróra szedték az Ujfalussy érdemeit, a többi szónokok, örült, ki szóhoz juthatott; végig is járt a dikció láza az egész társaságon, míg végre a hanyatló nap elbűcsúzásra figyelmeztetvén, búcsút vett a tisztelgő küldöttség az úri háztól, mindenki mély benyomásokat vivén magával e család köréből, mely szalonjának egyik főhelyén őrzi a Kálvin arcképet.

Nem lehetne félteni egyházunk jövőjét, ha sok Ujfalussyunk volna! Adjon Isten sokat, sokat az ilyen „világi papok”-ból!

Lic. Rács Kálmán.

Ev. ref. egyetemes konvent.

(Ápr. 10-iki ülés).

Az ev. ref. egyetemes konvent ápr. 10-én kezdte meg négy napon át folyt tanácskozásait Kun Bertalan püspök, mint egyházi és Tisza Kálmán, mint világi elnök vezetése alatt Budapesten ev. ref. főgymnasium dísztermében.

A tárgyalások megkezdése előtt Kun Bertalan mondott szép imát, mire Tisza Kálmán néhány üdvözlő szó után megnyitotta az ülést. Kun Bertalan püspök az előbbi konvent végzéseinek végrehajtásáról s az időközben felmerült ügyek elintézéséről való jelentése után megemlékezik Erzsébet királyné elhunytáról. A konvent kimondja a királyné emlékének kegyeletes megörökítését s az elnökség részvétfőliratának jegyzőkönyvbe vételét. A részvétfőlirat, a melyet Sass Béla konventi jegyző fogalmazott, ekként hangzik:

Császári és Apostoli Királyi Felség!

Legkegyelmesebb Urunk!

Az evangéliom szerint reformált magyarországi keresztyén egyháznak 1899. április hó 10. Budapest székes fővárosában tanácskozásra összegyűlt egyetemes konventje ülésének legelső perceit, borongó lélekkel, megdicsőült Erzsébet királynéknak áldott emlékezetének s ama hódoló tisztelet, rajongó szeretet s kiirthatatlan mélységes kegyelet érzelmeinek szentelte, a melylyel,

miként magyar hazánknak minden igaz fia, úgy magyar reformált egyházunk egyeteme is mindenha féltékenyen fog csüggeni e nagy királynéknak immár a történelem fényes pantheonjában álló fejedelmi alakjan. Azóta hónapok tüntek ugyan tova a múlandóság szárnyain, hogy ama megrendítő genfi esemény Felségednek hitvesi szívére s magyar hazánk rónáira és bércseire sötét gyászt borított; óh, de hogyha enyészhetlen, örök az a dicsőség, a mely Erzsébet királyné kegyes, jóságos szívéből, nemes lelkületéből s magasztos szelleméből nemzeti történelmünkre oly gazdagon áradt; ha nemzetünk iránt táplált gyöngéd vonzalmának és szeretetének jótékony melege századok multán is éltetni, lelkesíteni s boldogítani van hivatva a jövő nemzedékeket: úgy soha nem múlhat el a gyász, a fájdalom sem, a mely emlékezetünk nyomában fölfakad, úgy örökkévaló az a kegyelet is, a melylyel hazánk történelmének eme korai sirba roskadt ragyogó jelenségét körülövezük s ajakainkon nem némúlhat el a Gondviselés iránt évezett hálánknak szózata, hogy nekünk adta őt.

Felséges Urunk! A Mindenható mélységei kifürkészhetlenek; az Ő útai magasabbak a csillagok ormainál* és a megrendült szív, a kétségek tengerén hanykódó emberi elme előtt nem egyszer sűrű homályba borúlnak. Am szent hitünknek égi szövétneke szétszórja a homályt, hogy könyeink ködfátyolán keresztül, porba sujtó csapásainkban, égő fájdalmaink éles nyilaiban is felösmérjük szerető menyeyi Atyánknak intező ujjait. A kit szeret, megdorgálja az Ur, megostoroz pedig mindent, valakit fiává fogad,** ugymond az apostol. Im, ezért vezette át az Ur Felségedet is jóbi szenvedéseinek edző s megtisztító tüzén, hogy Felséged szívének benső embere — mint beteg kagyló keble a drága gyöngyöket — megteremje a béketérés, önmegadás, az Isten iránti szeplőtlen szeretet kincseit és fenkölt lelke, mely a földi lét legbensőbb, leggyöngédebb kötelékeinek szétszakadtával diadalmasan föléje emelkedett a sorsnak és az emberi megpróbáltatásoknak, annál osztatlanabbul fordulhasson amaz uralkodói magasztos hivatás felé, melyet az isteni bölcsesség, mint nagy céljainak választott eszköze elé szabott Felséged elébe.

Császári és Apostoli Királyi Felség! Legkegyelmesebb Urunk! Mély megilletődéssel járulunk Felséged színe elébe, hogy fájdalmas részvétünk, alattvalói legmélyebb hódolatunk s tántoríthatlan hűségünk igaz érzelmeit oda rakjuk trónja zsámolyához. Míg magyar szó cseng a négy folyam és hármás halom hónapban, Erzsébet királyné emlékezete áldó kegyelet dicső körében fog ott lebegni történelmünk jövő századai fölött. Továbbint fényes alakja után fájdalmas sóhajjal s csöndes áhitattal tekintünk az égre, de ugyanakkor buzgó imádságot rebegnek ajkaink, hogy a nemzetek sorsát intező Gondviselés oltalmazza s árassza el gazdag áldásával Felséged drága életét, gyarapítsa trónja szilárdságát, koronájának ragyogását, s Felséged dicső uralkodása, atyai gondjai alatt tartsa fenn hazánknak s benne magyar reformált egyházunknak zavartalan békéjét, jólétét s boldogságát.

Evangéliom szerint reformált magyarországi keresztyén egyházunkat Felséged legmagasabb kegyeibe ajánlván, a legmélyebb alattvalói hódolattal öröklünk:

a magyarországi reformált egyház egyetemes konventje.

Majd a Szász Domokos haláláról emlékezik meg Kun Bertalan. A konvent jegyzőkönyvében örökíti meg emlékét. Üdvözlí továbbá Szilágyi Dezsőt, ki mint

* Jób könyve 22, 12.

** Zsidókhöz írott levél 12, 6.

kerületi főgondnok, most vesz először részt a konvent üléseiben. *Sass Béla* jegyző olvassa a konventi képviselők névsorát s bejelenti a távellevők helyett behívott póttagokat. Szeremley Sámuel, Bernáth Elemér, Szilassy Aladár, Darányi Ignác, Bartha Lajos és Parádý Kálmán helyett Dávidházy János, Dókus Ernő, Vécsey Tamás, Csorba Ede, Lénárt József és Mezey Albert pót agok jelentek meg. *Bartók György* erdélyi püspökhelyettes gyanánt igazoltatott. A töke-segélyosztó bizottság tavalyi megalakulása s *Dégenfeld József* grófnak elnökké, *György* Endrének előadóvá való megválasztása tudomásul vétetett. A közigazgatási bizottság elnökévé *Kiss Aron* püspök választatott s *Szász Domokos*nak a szakbizottságokban elfoglalt helye az erdélyi egyházkerüle megválasztandó püspöke számára tartatott fenn, míg a közalapi végrehajtó bizottságban megürült helyének betöltésére a törvény értelmében az erdélyi egyházkerületi közgyűlést hívták fel. Konventi rendes biróvá megválasztatott *Bánffy Dezső* báró rendkívülivé *Czike Lajos*.

A vallás- és közoktatásügyi miniszter két rendbeli leirata, egyik a közalapot illető 100.000 frt, a másik 75.000 frt rendkívüli államsegély kiutalványozása tárgyában hálás elismeréssel fogadtatott.

Kenessey Béla terjeszti ezután elő a közalapi végrehajtó bizottság 1898. pénztári évről szóló jelentését s referál a theol. akad. tanárok nyugdíjgyére vonatkozó egyházkerületi fölterjesztésekről.

A jelentés mindenekelőtt kegyelettel emlékezett meg *Szász Domokos*ról, kinek nevéhez van füzve az állandóbb jellegű tökesegélyek tervezete, valamint az egyetemes lelkeszi özvegy-, árva- gyámintézet megalapítása is.

Azután szól a közalap-kezelők 1897. évi számadásairól. Ezek szerint 1897-ben az öt egyházkerületben megajánlottak összesen 79.210 frt. 75 krt. Ebből 1897-ben befizettek 70.872 frt. 14 krt. Hátralékban maradt 8338 frt. 61 kr. A megajánlott összeg és a régebbi ajánlatok között határozott csökkenés van és ez Erdélyben $6\frac{1}{2}\%$ Tiszántul $\frac{3}{4}\%$, Duna mellékén 2% , a Tiszáninnen és Dunántul jelentéktelen.

A magyar földhitelintézet 1898. évi számadása szerint az összes bevétele volt a közalapnak 327.980 frt 49 kr. Ezzel szemben a kiadás 154.782 frt 44 kr, pénztár maradék tehát 173.198 frt 5 kr.

A közalap összes vagyona a Jordán-alapítványon kívül 1898. december 31-én 859.100 frt, a Jordán-alapítvánnyal együtt: egy millió nyolczezerötvenöt frt 08 kr.

Az 1899-dik évi költségvetés szerint a bevétel 125.788 frt 33 kr, a kiadás hasonlóképen ugyanebben az összegben van előirányozva.

A bizottság jelentése a következő határozatokra adott alkalmat:

1. Ugy a hátralékok sürgető behajtása, mint a reformáció emlékűnnepén a templomi gyűjtés buzdítása tárgyában — örvendetes tudomásul véve a helyzet javulását — egyetemes konventünk teljes érvényben fentartja korábbi határozatait.

2. A jelentő-ivek tekintetében a tavalyi határozat értelmében ismételve figyelmeztetnek az azokat kezelők, miszerint a jelentő-ivekre ne vezessenek semmi más egyebet, mint csak azt, a mi azok nyomtatott rovataiban van.

3. A magyar földhitelintézetet az 1898-ik évi számadások terhe alól a fenttartandók fenntartásával elismerésének kifejezése mellett felment egyetemes konventünk s vele a felmentvényt és az elismerés nyilvánítását a

jegyzőkönyvnek részére leendő megküldésével közölni rendeli.

4. A rendelkezés alatt álló összeg felosztására nézve egyetemes konventünk helyeslően a közalapi végrehajtó bizottság javaslatát, az 1890. évi 60. sz. konv. jzkönyvi határozat illetőleg az 1898. évi konventi jzkönyv 9. szám alatt hozott határozatának módosításával kimondja, miszerint a tökesegélyezés nagyobb mérvű eszközölhetése végett az egyszersmindenkorra szóló segélyek jövőre s már ez évben is 30% -ra leszállítanak, viszont a töke segélyek aránya 60% -ra emeltetik fel. Ily formán az ez évi költségvetés következőleg állapítatik meg:

1. tökesítésre	30,024 frt 07 kr.
2. missiói segélyekre	19,698 „ 47 „
3. orsz. özvegy-árva gyámintézetre	12,009 „ 63 „
4. egyszer s mindenkorra segélyekre	12,334 „ 20 „
5. tökesegélyekre	36,918 „ 20 „
6. az egyházi adóterhek csökkentésére	5000 „ — „
7. kiegyenlítésekre	9803 „ 41 „

összesen: 125.788 frt 18 kr.

megjegyezven, miszerint a kiegyenlítésre szánt összegből kell fedeztetniök a) a kezelési költségeknek és jutalékoknak 2549 frt 94 kr összeggel; b) a 10% töke kamat adónak 379 frt 64 krral; c) a missiói segély kiegészítésének 2832 fital, végül ez 1898. évi konventi jzkönyv 9. szám 4. p. végzésében Tatra-Lomnicnak megszavazott 100 frtnak, összesen tehát 586 frt 58 krral, mely összeg levonatván a 9803 frt 41 krből rendelkezésre marad 3941 frt 83 kr.

5. A végrehajtó bizottság jelentésében érintett két eset kapesán az időközi elhalálozások esetei tárgyában elvül kimondja egyetemes konventünk, hogy abban az esetben, ha a lelkesz a segély megszavazása után, de a kiutalványozás előtt hal meg, a segély az örökösöknek kiadandó, míg ellenben ha a lelkesz halála a javaslatba hozás után, de a megszavazás előtt következik, az örökösöknek a segélyre nincs igényük.

6. A végrehajtó bizottság előterjesztésével összhangzólag felhívja egyetemes konventünk az összes egyházkerületek s ezek útján az egyházmegyék figyelmét arra, hogy az egyszersmindenkorra szóló segélyek tulságos elaprózását meggátlandók, tárgyilagosan és nagyobb szigorral bírálják meg a segélykérvényeket s csak is a legnagyobb szükségben levők kérvényeit ajánlják meghallgattatásra.

7. A közalap terhére fizetendő töke-kamat ügyében a végrehajtó bizottság felvilágosításai folytán további lépések megtételét nem tartja szükségesnek egyetemes konventünk.

8. Boldog emlékezetű *Ármós Bálint* hagyományát s nevének az alapítványtevők névsoráb való felvételét elismerő tudomásul veszi egyetemes konventünk.

9. A tiszántuli egyházkerület azon határozata, hogy a püspökladányi egyház közalapjárulékát 195 frt 42, az új-fehértóiét pedig 80 frt 90 krral öt évre általányozta, tudomásul vétetik.

10. Az ungi egyházmegyéből tévedésből beküldött 9 frt 60 kr. többlet az ungi közalap-kezelő ur részére visszaalványozandó.

11. Néhai *Barsy József* hagyatékának, a közalap érdekéinek megvédésére dr. *Kiss Károly* ur küldetik ki.

12. A theologiai akadémiák tanári nyugdíjgyének rendezése tárgyában felhívja egyetemes konventünk a kerületeket, illetőleg a theologiai akadémiák tanárkarokat, hogy készítsenek tervet lehetőleg egy egységes, mind az öt theol. akadémia tanárkarait egyesítő egyetemes theol. tanári nyugdíj-intézetre nézve, nyilatkoz-

zanak e kérdésben, tegyenek számításokat; mutassák ki, ha lehetővé válnék, egyetemes, ha pedig ez esetleg bármi okon nem létesülhetne, a külön-külön nyugdíj-intézetek igényeit, részletes számításait, hogy ezekből aztán meghatározható legyen az egyetemes konvent hozzájárulásának aránya.

13. Végül a végrehajtó bizottság sikeres buzgó működését elismerő köszönettel fogadja egyetemes konventünk.

Majd tárgyalás alá vétetett a közalapi végrehajtó bizottságnak az *egyházi adózásról* szóló jelentése, a melyet a tárgyhoz fűződő nagy érdeknél fogva lapunk más helyén egész terjedelmében közlünk.

Antal Gábor, Szilágyi Dezső, Tisza Kálmán, gr. Dégenfeld József, Fejes István és György Endre hozzászólása után a konvent e tárgyban a következőket határozta:

A szépen kidolgozott s érdekes adatokat tartalmazó jelentést köszönettel véve egyetemes konventünk, azt teljes terjedelmében felveszi jegyzőkönyvébe. Együttal a javaslatban foglaltakhoz képest

1. egy külön bizottságot küld ki, a mely egyházi adózási viszonyainkat tegye a most beküldött adatok felhasználásával beható tanulmánya tárgyává s azokat közvetlen érintkezés útján kiegészítve, dolgozzon ki egy adózási reformtervet, mely annak idején az egyházkerület útján zsinati tárgyalás alapjául lesz előkészítendő;

2. felhivatnak az egyházkerületek, hogy az adózási viszonyokkal minél sürgősebben foglalkozván, a jövő évi konventre kellő időben oly munkálatokat nyújtsanak be, melyeknek alapján a segélyezés megkezdhető legyen és pedig azon elvi alapon, hogy a konvent egyenesen magokon a tulterhelt adófizetőkön kíván a maga segélyével könnyíteni, s így az adatoknak az egyénekre sulyosodó terheket kell kimutatniok; különösen is kiemeltetvén, hogy a konventi segélyezés különös tekintettel lesz azon egyházakra, a hol a zsinati törvények 246 és 247 §-ban contemplált egyenletesebb teherviselés tényleg foganatosítva lett;

3. a végrehajtó bizottság javaslatának megváltoztatásával az ezen segélyekre fektetett összeget összesen 7000 forintban állapítja meg egyetemes konventünk, a fenmaradó 1611 forintot a rendes építkezési tökesegélyezés céljaira boesátván vissza;

4. végül utasítja egyetemes konventünk a végrehajtó bizottságot, hogy az egyházkerületek egységes munkálatához szükséges összeírású iveket állítson össze s azokat kellő utasítással boesássa azok rendelkezésére.

Tisza Kálmán jelenti, hogy holnap ünnep lesz ugyan, az 1848 évi törvények szentesítésének ünnepe, de ez nem munkaszünet és így azt indítványozza, hogy a konvent reggel 10 órakor menjen a templomba, vegyen részt tisztelettel az isteni tiszteleten, azután pedig folytassa tárgyalásait.

A konvent *Tisza Kálmán* indítványát elfogadta.

(Folyt. köv.)

KÜLÖNFÉLÉK.

— **Ritoók Zsigmond cikksorozata.** Mint lapunk érdemes olvasói látják, jelen számunk vezércikkét egyházi s általában közéletünk egyik kimagasló vezérembere, a bihari tractus érdemdus gondnoka, a nagyváradi kir. ítélő tábla

tudós elnöke: méltóságos *Ritoók Zsigmond* ur irta. E kiváló férfiú neve, egyénisége teljesen elegendő arra, hogy cikke minden valamirevaló református emberben érdeklődést keltsen s figyelni, gondolkozni tanítsa azokat, kik egyházi, társadalmi, hazafiúi s általában emberi hivatásuknak tökéletesen eleget tenni vélik, ha kenyérpályájokon kötelességeiket lemorzsolják. Valóban szeretnők, ha e nagy ember mélyen járó s az ismeretkörnek széles mezején mozgó gondolatait nemcsak a lelkészek, hanem világi hitsorsosaink, a leány-gyermekekkel megáldott édes anyák és apák s egyáltalán mindazok át-megátolvasnák, kikben maradt még vissza avagy csak egy szemernyi is a vallás-, egyház- és hazaszeretet ama nagy erényéből, mely egykoron nevével is gyűjtött s a romokba is életet lehellett. Szeretnők, ha megismernék e cikksorozatnak *legalább egynémely részét* politikusaink, ministereink s ezek között megismerné mindegyik *Wlassics Gyula*, hogy alkalomadtán, ha a szükség úgy kívánja, annál hatalmasabb szószólója lehetne annak az igazságnak, hogy a magyar református egyháznak nálunk valóságos nemzeti missiója van. — Mi most részletekbe nem bocsátkozhatunk; csak annyit akarunk jelezni, hogy e most megjelent cikkeknek *többszörös* folytatása leend, — s tisztelt olvasóink becses figyelmét e cikksorozatra előre is különöbben felhívni kedves kötelességünknek ismertük.

— **Lapunk**, melynek terjedelmét illetőleg $1\frac{1}{2}$ ívre köteleztük magunkat, de a mely úgy szólván rendszeren 2 íven jelenik meg, ez alkalommal az actualis tárgyak bősége miatt *2 és fél tőből* áll.

— **Szilágyi István szobra.** F. hó 12-én állította fel Máramaros-Szigeten Tóth Aodrás debreceni szobrász néhai Szilágyi Istvánnak, az ev. ref. lyceum nagynevű volt igazgatójának, a magyar tudományos akadémia levelező tagjának jól sikerült mellszobrát. A szobor leleplezése május első felében lesz, a mikorra a gyűjtő bizottság egy Szilágyi emlék-füzetet is ad ki. A szobrot közadakozásból Szilágyi volt tanítványai s barátai emelték. A gyűjtésből fenmaradt összegből pedig, mintegy 1000—1500 frtból egy Szilágyi-alapítványt létesítenek.

— **Kisujszálláson** ápril hó 16-án a főgymnasiun tanári felolvasó estélyen azon alkalomból kifolyólag, hogy Barla Jenő főgymn. vallástanár a XVI. századbeli prot. egyházi énekköltészet egyik nagynevű munkásáról tart felolvasást, Szabó Károly főgymn. ének- és zene-tanár vezetésével négyes szólamban be fog mutattatni pár XVI. századbeli eredeti Sztárai énekdarab. A bemutatásra váró énekeket nagytt. Kálmán Farkas gyomai lelkész úr, a prot. énektörténet érdemes munkása volt szíves ez alkalomra megküldeni.

— **Halálozások.** E héten tiszántúli egyházkerületünk két nagy gyülekezete lelkészének, ismert nevű, a legjobbaink közé tartozott férfiaink haláláról veszünk szomorú értesülést. F. hó 8-án elhunyt nevezetesen *Tabajdi Lajos*, a szatmári ev. ref. egyházközségnek 23 éven keresztül buzgó lelkésze, munkás életének

58-ik évében. Szívszélhűdés okozta váratlanul bekövetkezett halálát. Hatalmas szervező tehetség, óriási munkacserő jellemezte az elhunytat, ki városában, a nagy római katolikus Szatmárban mindig és mindenütt méltólag képviselte egyházunkat. — Elhunyt továbbá f. hó 10 én élete 74-ik évében, a makói ev. ref. egyházközség jubilált érdemes lelképásztora, a koronás arany érdemkereszt tulajdonosa, a tisztos *Szöllősi Antal* is, kit buzgó lelkipásztori munkássága, történetirői hajlama, egész egyéniségének mélyen rokonszenves volta emelt legjobbjaink közé. Az általa, gyülekezete tagjairól óriási munkával készített családi lapok alighanem a legnagyobb ilyen munkát hazánkban. Legyen áldott az elhunytak emlékezete! Különben egyházunk e két érdemes fiának emlékezetét reméljük, hogy bővebb nekrológokban is megörökíthetjük.

Debreceni főiskolánknak is gyásza van, f. hó 13-án, rövid szenvedés után elhunyt egy növendéke, *Szabó János* 2-od éves joghallgató, egy szerény, szorgalmas és jötehetségű ifjú. Ma, szombaton d. u. temetik a városi közokmányhivatalból, honnan a nagytemplomba viszik föl, s itt Csiky Lajos főiskolai lelkész mond fölötté imádságot. Nyugodjék békében a korán elköltözött ifjú. — Főiskolánknak mult héten is volt halottja, *Molnár Bálint*, a debreceni ev. ref. főiskola gazdája f. hó 6-án életének 63-ik évében rövid szenvedés után meghalt. A megboldogult régi kipróbált szolgálója volt a kollegiumnak, a ki értelmességével, buzgóságával és hűségével mindenkinek a becsülését kiérdemelte. Nyugodjék békében az érdemes jó ember!

— *A hátralékok beküldését és az előfizetések megújítását ismételten kérjük.*

Szerkesztői üzenetek.

Dr. Hajnal István urnak. Nagybecsű dolgozatait mindenkor a legnagyobb örömmel fogadjuk, úgy mi, mint olvasó közönségünk is.

Lic. Rácz Kálmán urnak. Megtisztelő elismerését köszönjük. Örömmel fogadjuk szives ajánlatát, hogy dolgozataival lapunk tartalmát gazdagítani fogja. Az ismertetésre, mihelyt lehet, sort kerítünk.

TARTALOM-JEGYZÉK: Nézetek az ev. ref. egyház helyzetéről és teendőinkről. Ritoók Zsigmond. — Milyennek képzeltem én egy protestáns politikai napi lapot? Nagy István. — Tárcák: Egyháztörténelmi adatok. Földváry László. — Tanügy: Állam. Egyház. Iskola. Teendőink. Csánki Benjámín. — A vallás- és közoktatásügyi költségvetés tárgyalása. — Közéletünk: Püspökválasztás előtt. n. n. — A Közalap-Végrehajtó-Bizottságnak az egyházi adózási viszonyokról szóló jelentése. Kenessey Béla. — Ujfalussy Béla ünnepeltetése. — Az ev. ref. egyetemes konvent — Külföldiek. — Szerkesztői üzenetek.

Felelős szerkesztő: **SASS BÉLA.**

Szerkesztő-társ: **Eröss Lajos.**

Pályázat

a borzovai lelkésztanítói állomásra.

Javadalma a Jelentő-iv szerint 315 forint, mely áll 20 hold földből, terményből, szolgáltatmány és tüzfából.

Pályázati kérvények május 7-ig a szatmári egyházmegye esperesi hivatalához (Györtelek) beadandók.

Debrecen, 1899. április 12.

Püspök helyett

Zsigmond Sándor,
egyh. ker. egyh. főjegyző.

NEUMANN M.

a t. t. ev. ref. egyházkerületben lakó lelkészek, tanárok és tanítók ruhaszállítója
DEBRECEN, Főtér, a m. kir. postával szemben.

Ezen legelterjedtebb és legjobb hírnévnek örvendő az ország legnagyobb és legrégibb

férfi-, fiu- és gyermek-ruha telepe,

tisztelettel tudomásul hozza, hogy a tavaszi idényre szükséges kész árukkal dusan el van látva s a nagytiszteletű urak b. pártfogását úgy, mint eddig továbbra is kéri.

Ruhák megrendelésre, mérték szerint is készíttetnek.

☞ **Czégemre kérek figyelni!** ☜

NEUMANN M. czége 54 év előtt lett alapítva.